

सुप्रथा
मालिका

घरपौच धान्य योजना

सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतील यशस्वी प्रयोग

शेखर गायकवाड

यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी
राजभवन कॉम्प्लेक्स, बाणेर रोड, पुणे - ४११ ००७

लेखकाविषयी...

शेखर नारायणराव गायकवाड

एम. एस्सी. (कृषी), एम.ए.(समाजशास्त्र)
एम.ए.(तत्त्वज्ञान), एल.एल.बी.

प्रशासकीय कारकीर्द

- महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या (कृषी सेवा वर्ग-१) परीक्षेमध्ये १९८४ साली महाराष्ट्रात सर्वप्रथम
- महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग (नागरी सेवा) परीक्षेमध्ये १९८५ साली उपजिल्हाधिकारी म्हणून निवड, कोल्हापूर, सोलापूर, बारामती व पुणे या ठिकाणी उपजिल्हाधिकारी पदावर काम
- सन १९९९ मध्ये मा. मुख्यमंत्र्यांचे खासगी सचिव
- महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण येथे २००४ पर्यंत मुख्य प्रशासकीय अधिकारी
- अप्पर जिल्हाधिकारी नाशिक या पदावर काम
- सध्या यशदा येथे निबंधक

व्याख्याने व मार्गदर्शन

- यशदा येथे परिविक्षाधीन अधिकाऱ्यांच्या पायाभूत प्रशिक्षणात व्याख्याने
- सिम्बायोसिस संस्था, पुणे येथे शेती व शेतीसंलग्न विषयांचे कायदे या पदव्युत्तर कृषी व्यवस्थापन अभ्यासक्रमासाठी व्याख्याता
- शेतीसंबंधीचे कायदे या विषयावर दूरदर्शन व आकाशवाणीवरुन व्याख्याने तसेच जाहीर सभांतून व्याख्याने.
- स्पर्धात्मक परीक्षेच्या तथारीसाठी हजारो विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन
- राज्यातील दहा हजारांहून जास्त महसूल अधिकारी व कर्मचा-यांना कायदे विषयक प्रशिक्षण
- शेतकऱ्यांना पत्राव्दारे मार्गदर्शन

लेखन

- शेतक-यांने सावधान (ऑगस्ट १९९६)
- फेरफार नोंदीची निर्गती-एक आदर्श कार्यपद्धती (ऑक्टोबर १९९९)
- गोष्टीरूप जमीन व्यवहार निती (नोव्हेंबर २००२)
- शेतीचे कायदे (नोव्हेंबर २००५)
- महसूल अधिकाऱ्यांचे अर्धन्यायिक कामकाज (जानेवारी २००८)
- बळीराजा, लोकराज्य, शेतकरी, आदर्श शेती व उद्योग इ.नियतकालिकांमध्ये नियमित लेखमाला प्रसिद्ध

पुरस्कार

- राष्ट्रीय वादविवाद व वक्तुत्व स्पर्धेत म. फुले कृषी विद्यापीठाचे नेतृत्वाद्वारे सर्वोत्कृष्ट वक्त्याच्या पारितोषिकाचा बहुमान
- 'शेतीचे कायदे' या पुस्तकाला महाराष्ट्र शासनाचा वाढमय पुरस्कार: २००६
- नाशिक येथे सुरु केलेल्या 'घरपोच धान्य योजने'स महाराष्ट्र शासनाचा राजीव गांधी गतिमानता पुरस्कार २००८

घरपोच धान्य योजना

सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतील यशस्वी प्रयोग

शेखर गायकवाड

(अप्पर जिल्हाधिकारी)

निबंधक, यशदा

सार्वजनिक धोरण केंद्र

यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी, यशदा,
राजभवन आवार, बाणेर रोड, पुणे - ४११ ००७

■ सुप्रथा मालिका-१ ■

घरपोच धान्य योजना

सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतील
यशस्वी प्रयोग

शेखर गायकवाड
(अप्पर जिल्हाधिकारी)
निबंधक, यशदा, पुणे

घरपोच धान्य योजना

सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतील
यशस्वी प्रयोग

■ प्रकाशक

सार्वजनिक धोरण केंद्र
यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी, यशदा,
राजभवन आवार, बाणेर रोड, पुणे - ४११ ००७
दूरध्वनी: ०२०-२५६०८२७९

© यशदा, पुणे

प्रथमावृत्ति, १ मे २०१०

■ मूल्य: _____
रु. ३०/-

■ मुद्रक: _____
मे. समर्थ ऑफसेट
नारायण पेठ, पुणे

प्रस्तावना.....

वी.रमणि, भाग्रसे
महासंचालक

अन्न सुरक्षेचा प्रश्न आज जगभर भेडसावत आहे. जागतिक अन्न व कृषी संघटनेनुसार केवळ अन्नधान्याच्या किंमती वाढल्यामुळे याच वर्षी ४ कोटी लोक नव्याने भुकेने ग्रस्त झाले आहेत. सन २००९-२०१० मध्ये जगातील भुकेल्या लोकांची संख्या ९६.३ कोटींवर पोहचली आहे. अशा परिस्थितीत अन्न सुरक्षेला अतिशय महत्त्व प्राप्त झाले आहे.

भारतासह अनेक गरीब व विकसनशील देशांमध्ये १५ दिवसांचे देखील अन्न गरिबांच्या घरात असत नाही व त्यामुळे अर्धपोषण व कुपोषणाला मोळ्या प्रमाणावर तोंड द्यावे लागत आहे. विशेषत: महिला व मुर्लींना या अन्नाच्या अभावाचा सर्वात जास्त दुष्परिणाम भोगावा लागतो. ज्या वेळी सर्व लोकांना प्रत्यक्ष, सामाजिक व आर्थिक दृष्टीने पुरेसे, सुरक्षित व पोषक अन्न उपलब्ध होईल व ते त्याच्या आवडीप्रमाणे असेल त्याला ‘शाश्वत अन्न सुरक्षा’ असे म्हणता येईल.

भारतामध्ये गोरगरीबांच्या अन्नधान्याचा प्रश्न सोडविण्यासाठी जगातील सर्वात मोठे जाळे असलेली सार्वजनिक वितरण व्यवस्था गेली ५० वर्षे अस्तित्वात आहे. तरीदेखील सार्वजनिक वितरण प्रणाली ही दोषरहित करता आलेली नाही. किंबहुना संसदेत देण्यात आलेल्या एका आकडेवारीनुसार वितरण प्रणालीत ३७-६४ टक्क्यांपर्यंत गळती असल्याचे विविध अभ्यासांद्वारे स्पष्ट झाले आहे.

अशा परिस्थितीत सार्वजनिक वितरण प्रणालीचा अतिशय सविस्तर अभ्यास करून ग्रामसभेसमोर एकाच वेळी धान्य वाटप करणारी ‘घरपोच धान्य योजना’ ही श्री. शेखर गायकवाड, अप्पर जिल्हाधिकारी, नाशिक यांनी सुरु केलेली योजना अतिशय यशस्वी ठरली. या योजनेला नुकताच महाराष्ट्र शासनाचा राजीव गांधी प्रशासकीय गतिमानता पुरस्कार २००८ प्राप्त झाला आहे.

ही योजना राज्याच्या अन्य भागांमध्ये लागू करताना पुरवठा अधिकाऱ्यांना, प्रशासकीय अधिकाऱ्यांना व कर्मचाऱ्यांना अधिक परिणामकारकतेने ती राबविता यावी व लोकसंहभागातून ती अधिक यशस्वी व्हावी म्हणून ही पुस्तिका प्रसिद्ध केली जात आहे. वितरणामध्ये १०० टक्के पारदर्शकता आणणारी ही योजना शासनाची प्रतिमा सुधारण्यास देखील महत्त्वपूर्ण ठरेल अशी आहे. या पुस्तिकेचा उपयोग करून घेऊन जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत ही योजना पोहचविता येईल, अशी मला खात्री वाटते.

वी.रमणि

(वी. रमणि)

पुणे

दिनांक: १ मे २०१०

मनोगत

योजनेविषयी.....

अन्न, वस्त्र, निवारा या मानवाच्या मूलभूत गरजा आहेत. मात्र आपल्या देशामध्ये आजही अनेकांना पोटभर खायला अन्न मिळत नाही. सरकार लोकांच्या हितासाठी, त्यांच्या भत्यासाठी व देशातील गरिबातील गरीब माणूस हा अन्न, वस्त्र, निवारा यापासून वंचित राहू नये म्हणून सातत्याने विविध योजना राबविते. यातील बन्याच योजना यशस्वी ठरतात पण काही योजना प्रत्यक्ष लाभार्थीपर्यंत पोहचतच नाहीत. परिणामी सामान्य लोकांकडून सरकार, प्रशासनाविरुद्ध असंतोष व्यक्त केला जातो.

ग्रामीण भागात विशेषत: दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबांसाठी सरकारची सार्वजनिक वितरण व्यवस्था ही फार महत्वाची योजना मानली जाते. या योजनेच्या माध्यमातून अत्यंत माफक दरात गहू, तांदूळ, तेल, साखर, डाळ आदी वस्तू उपलब्ध करून दिल्या जातात. परंतु अनेक गावांमध्ये या योजनेबद्दल तक्रारी आढळून येतात. या समस्येवर उपाय म्हणून मी नाशिक येथे अप्पर जिल्हाधिकारी असताना या योजनेचा माल थेट घरपोच प्रत्यक्ष लाभार्थीपर्यंत कसा पोहचविता येईल याबाबत चिंतन केले. त्यासाठी अनेक आदिवासी पाड्यांवर जाऊन लोकांशी चर्चा केली. आणि यातून 'घरपोच धान्य योजना' पुढे आली. या योजनेच्या माध्यमातून स्वस्त धान्य दुकानामार्फत जे धान्य रेशनकार्ड धारकाला स्वस्त धान्य दुकानात गेल्यानंतर दर महिन्याला मिळत होते त्यात मी बदल करून एकाच वेळी तीन महिने, सहा महिने किंवा बारा महिन्याचे पैसे जर लोकांनी एकदाच भरले तर रेशनवरील धान्याचे पोते जसेच्या तसे थेट लोकांना उपलब्ध करून देणारी योजना केली. त्यामुळे महिन्याला रेशनच्या दुकानावर जाण्याचा लोकांचा हेलपाटा वाचला, वाहतूकीचा खर्च वाचला, योजनेतील गैरव्यवहार टळला व लोकांच्या धान्याचा प्रश्न मार्गी लागला. त्यामुळे अनेक कुटुंबे समाधानी झाली. याबरोबर लोकांच्या मनात प्रशासनाबद्दल आदर निर्माण होऊन प्रशासनाचा वेळ व पैशाची बचत होण्यास मदत झाली. या योजनेचे पुढे अनेक फायदे समोर आले.

देशामध्ये पहिल्यांदाच अशाप्रकारचा उपक्रम राबविण्यात आल्याने अनेकांनी या योजनेची दखल घेतली. विशेषत: प्रसारमाध्यमांनी या योजनेला उचलून धरले. त्यामुळेच ही योजना आता इतर जिल्ह्यातही राबविण्यात येत आहे. महाराष्ट्र शासनाने या कामाची दखल घेऊन नुकताच या योजनेला राजीव गांधी प्रशासकीय गतिमानता अभियान पुरस्कार-२००८ दिला आहे. शासकीय गोदामात व धान्य खरेदी केंद्रावर हजारो टन धान्य राहण्यापेक्षा लाखो गरीबांच्या घरात प्रत्येकी १ ते २ किंटल राहील्यास एवढी मोठी अन्नसुरक्षा आगाऊ स्वरूपात निर्माण केलेला भारत हा पहिला देश ठरू शकेल.

(शेखर गायकवाड)
निबंधक यशदा

अनुक्रम

१.	अन्नसुरक्षेचा प्रश्न	६
२.	नाशिक जिल्ह्यातील घरपोच धान्य योजना: सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतील एक यशस्वी प्रयोग	८
३.	योजनाचे महत्त्वाचे टप्पे	१४
४.	घरपोच धान्य योजनेबद्दल शंका - समाधान	१५
५.	योजनेसाठीचे विविध फॉर्म / नमुने	१९
६.	सर्वसामान्यांच्या प्रतिक्रिया	२२
७.	प्रसार माध्यमांकडून दखल	२४
८.	शासन मान्यता	२९
९.	पुरस्कार	३०

अन्नसुरक्षेचा प्रश्न

अ. जागतिक परिस्थिती

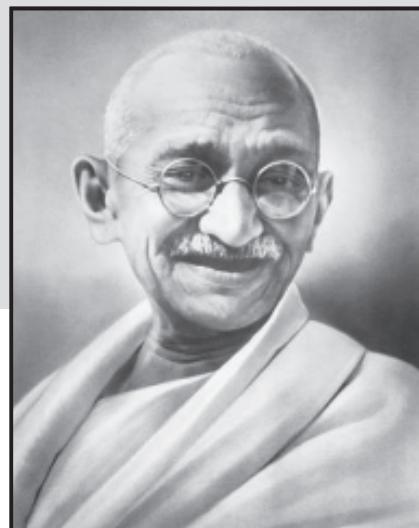
- जागतिक अन्न व कृषी संघटनेनुसार जगभरात भयानक दारिक्रामुळे जवळपास ८५ कोटी माणसे उपाशी आहेत तर दारिक्राम्या कमीअधिक प्रमाणामुळे जवळपास २ अब्ज माणसे अन्नाच्या असुरक्षिततेच्या जाव्यात अडकलेली आहेत. दरवर्षी ६ कोटी मुळे भुकेपोटी मृत्युमुखी पडतात. सन २००७ च्या अखेरीस भारत व चीनमध्ये शेतीक्षेत्रात जैवइंधनाचा वापर, तेलाच्या वाढीव किंमती, जागतिक लोकसंख्या वाढ, वातावरणातील बदल, उद्योगांचे व त्याच्या जोडीला शहरीकरणासाठी शेतजमीनीचा वापर इत्यादी मुळे अन्यथान्याच्या किंमती अत्याधिक वेगाने वाढल्या.
- वाढत्या महागाईमुळे बहुसंख्य लोकांना अन्नधान्याअभावी गरिबीच्या गर्तेत ढकलून अर्थव्यवस्थेत अराजकता व अस्थैर्य निर्माण होणे यालाच अन्नधान्यावर संकटाची छाया निर्माण होणे असे म्हणता येईल. यावर उपाय म्हणून गरिबांना पुरेसे अन्नधान्य मिळण्याकरिता विविध उपजिविकेची साधने उपलब्ध करून देणे, नियोजनबद्ध शेती करण्याबाबत मार्गदर्शन करणे आणि अन्नधान्याअभावी निर्माण होणारे कुपोषण आणि तत्सम बाबींवर मात करणे यासाठी विशेष प्रयत्न होणे आवश्यक आहेत. अन्नसुरक्षा म्हणजे केवळ अन्नधान्याची मुबलक उपलब्धता असा मर्यादित अर्थ नसून अन्नधान्य विनाअडथळा लोकांपर्यंत थेट पोचणे होय. अन्नसुरक्षा या शब्दाची व्याप्ती, त्याची आवश्यकता व सर्वसामान्य जनजीवनाबोरवरच त्याचे अर्थव्यवस्थेवर होणारे परिणाम पाहता त्यास सुस सुनामी असेच म्हटले जाते.
- जागतिक अन्न व कृषी संघटनेने अन्नसुरक्षेची व्याख्या पुढीलप्रमाणे केली आहे - जेव्हा एकूणच सर्व लोकांना निरोगी, आनंदी आरोग्य जगता येईल व त्यांच्या पोषणाच्या गरजा भागू शकतील अशा प्रकारचे पुरेसे, सुरक्षित आणि पोषक अन्नधान्य नेहमी उपलब्ध होणे म्हणजेच अन्नसुरक्षा होय.
- अन्नसुरक्षिततेच्या टप्प्यांचा विचार करावयाचा झाल्यास अन्नधान्याच्या मुबलक उपलब्धतेपासून त्याच्या तीव्र टंचाईपर्यंतची स्थित्यंतरे त्यात येतात. अन्नधान्याची तीव्र टंचाई आणि उपासमार या दोन्हीची मुळ अन्नधान्य असुरक्षिततेत रुजलेली आहेत.
- संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या जागतिक अन्न कार्यक्रमाने अन्नसुरक्षेसाठी उपासमारीविरोधात लढा असे विकासात्मक जागतिक पाऊल उचलले, जेणेकरून संपूर्ण जगातील प्रत्येक व्यक्तीची भूक भागविण्याबोरवरच उपासमारीपासून मुक्तता होण्यासाठी सगळ्या लोकसंख्येला पुरेल एवढ्या अन्नधान्याचे उत्पादन होऊ शकेल असा यामागील उद्देश होता. अन्यथान्य उपलब्धतेचा हळू आणि अन्नधान्य सुरक्षितता या दोन्ही गोर्टीचा समावेश मानवाच्या मूलभूत हळांगमध्ये होतो. याचाच अर्थ उपासमार व कुपोषण टाळण्यासाठी उपलब्ध अन्नधान्याचे यथायोग्य व निर्भैल वाटप होणे अत्यंत आवश्यक आहे.

ब. भारतातील परिस्थिती

- भारतातील सार्वजनिक वितरण व्यवस्था हा अन्नधान्याची सबसिडी देणारा जगातील सर्वात मोठा कार्यक्रम आहे. स्वस्त धान्य दुकानामार्फत जवळपास १०.५ कोटी दारिक्यरेषेखालील कुटुंबांपर्यंत देशभर धान्याचे वाटप होते.
- असे असून देखील भूक व कुपोषणाविरुद्धच्या लढ्यामध्ये आणि जागतिक पातळीवर भारताला मर्यादित यश आले आहे. भारतातील बालकांचा कुपोषणाचा दर हा अफ्रिकेतील देशांच्या जवळपास दुप्पट म्हणजे ४६ टक्के एवढा आहे. जागतिक

भुकेच्या संदर्भातील निर्देशांकामध्ये भारताचा क्रमांक ८८ देशांमध्ये ६६ वा लागतो व हा सुदान, नायजेरीया, कॅमेरॉन या देशांपेक्षा देखील खाली आहे.

- सन १९४६ साली नौखाली येथे महात्मा गांधीनी जर या देशात देव कुठे दिसणार असेल तर तो गरीबांच्या अन्नात दिसू शकेल असे म्हटले होते.
- सन १९९७ साली भारताने लक्ष्निर्धारित सार्वजनिक वितरण व्यवस्था सुरु केली. या योजनेचे अनेक वेळा मूल्यांकन करण्यात आले. भारताच्या नियोजन आयोगाने केलेल्या मूल्यांकनामध्ये दारिद्र्य रेषेखालील २८ टक्के कुटुंबांपर्यंत धान्य पोचत नाही व ३६ टक्के धान्य काळ्या बाजारातच वाटले जाते असा निष्कर्ष काढण्यात आला आहे. गरिबांपर्यंत १ रुपया पोचविण्यासाठी भारत सरकारला ३ रुपये ६५ पैसे एवढा खर्च करावा लागतो व देशभर ३० टक्के पासून ते ६७ टक्के पर्यंत अन्नधान्याच्या वितरणामध्ये वेगवेगळ्या राज्यात गळती असल्याचे आयोगाने म्हटले आहे.

प्रत्यक्ष देवाचीही गरिबांच्या पुढे प्रगट होण्याची एकच रीत आहे, भाकरीच्या स्वरूपात प्रगट होणे.

- राष्ट्रपिता महात्मा गांधी

नाशिक जिल्ह्यातील घरपोच धान्य योजना

सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतील यशस्वी प्रयोग

भारतात सर्वप्रथम नाशिक जिल्ह्यात प्रायोगिक तत्वावर सुरु केलेल्या घरपोच धान्य योजनेला नुकताच महाराष्ट्र शासनाचा राजीव गांधी प्रशासकीय गतिमानता पुरस्कार २००८ प्राप्त झाला आहे. माहे मार्च २०१० अखेर नाशिक जिल्ह्यातील ३१४ गावांमध्ये लोकांच्या पुढाकाराने ही योजना राबविली जात आहे. तसेच नंदूरबार जिल्ह्यातील दुर्गम भागातदेखील ही योजना यशस्वी झाली आहे. एवढ्या मोठ्या संख्येने योजनेचे स्वागत लोकांनी केल्यामुळे प्रत्यक्ष योजनेची अंमलबजावणी करताना आता या योजनेमध्ये फारशा प्रशासकीय अडचणी राहिलेल्या नाहीत. इतर जिल्ह्यांमध्येदेखील ही योजना यशस्वी होऊ शकते हे आता स्पष्ट झाले आहे.

■ योजनेचा शुभारंभ

शासनाने योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी तत्वत: मान्यता दिल्यानंतर दिनांक ६ जुन २००७ रोजी मौजे अलंगुण ता. सुरगाणा येथे मा.जिल्हाधिकारी, अप्पर जिल्हाधिकारी, जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी, उपायुक्त (पुरवठा), स्थानिक आमदार श्री.जे.पी.गावीत, जिल्हा पुरवठा अधिकारी तसेच परिसरातील सुमारे ५० गावांमधील ग्रामस्थ लोक आणि लाभार्थी यांचे उपस्थितीत या योजनेचा शुभारंभ करण्यात आला.

पहिल्याच दिवशी या योजनेस गावक-यांनी अतिशय चांगला प्रतिसाद दिला. एवढेच नव्हे तर संपूर्ण आदिवासी असलेल्या या भागात पहिल्यांदाच एवढे धान्य मिळू शकते याबाबत अत्यंत आनंद व्यक्त केला गेला. सर्व वृत्तपत्रांनी याची नोंद घेतली. या योजनेबाबत योजनेच्या सुरुवातीलाच खालील मान्यवरांनी उत्सुर्त प्रतिक्रिया व्यक्त केल्या:

- मा. जिल्हाधिकारी श्री.चोक्लिंगम** - सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेमध्ये पारदर्शकता आणता यावी व थेट लाभधारकांना पुरवठा व्हावा या उद्देशाने सुरु होत असलेली ही योजना निश्चितच पथदर्शी ठरु शकेल. अनेक वेळा योजना कोणासाठी आहे यापेक्षा कोण राबवीत आहे यास अकारण महत्त्व दिले जाते.
- मा.आमदार श्री.जे.पी.गावीत** - घरपोच धान्य वितरण योजना संपूर्ण देशभरात आदर्शवत ठरणार आहे. प्रशासन व ग्रामस्थांच्या सहकार्यामुळे अलंगुण गावाच्या या योजनेची इतिहासात नोंद झाल्याशिवाय राहणार नाही. या योजनेच्या पहिल्याच दिवशी आदिवासी कुटुंबांनी धान्य घेण्यासाठी रांगा लावून उत्सुर्त प्रतिसाद नोंदविला. महिला व मुलींनी डोक्यावर स्वतः ५० किलोचे पोते उंच डोंगरावर पोहोचविले.

■ योजनेचे स्वरूप

गेली ५० वर्ष, सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेमध्ये रेशनचे धान्य हे दर महिन्याला रेशनकार्ड घेऊन गेल्यानंतर स्वस्त धान्य दुकानदाराकडून ग्राहकाला मिळते.

या योजनेमध्ये मूलत: बदल करून एकाच वेळी ३ महिने, ६ महिने किंवा १२ महिन्यांचे पैसे जर लोकांनी अगोदर भरले तर धान्याचे पोते जसेच्या तसे थेट लोकांच्या हातात देता येईल असा विचार करून ही योजना सुचिप्रिण्यात आली होती. अप्पर जिल्हाधिकारी म्हणुन काम करतांना वारंवार येणा-या धान्याविषयीच्या तक्रारींवर कशी मात करता येईल याचा अभ्यास करताना मी नाशिक येथे अप्पर जिल्हाधिकारी असताना स्वतः आदिवासी पाडयांवर लोकांबरोबर प्रथम थेट चर्चा केली. पुन्हा पुन्हा स्वस्त धान्य दुकानदाराकडे मारावे लागणारे हेलपाटे, होणारा मनस्ताप, त्यानंतर प्रशासनाकडे केले जाणारे चौकशीचे अर्ज, त्यानंतर मागाहून होणारी चौकशी व अपवादात्मक परिस्थितीत होणारी कारवाई व केलेल्या कारवाईवर सुध्दा जनतेचा विश्वास नसल्याची बाब विचारात घेता प्रचलित व्यवस्थेपेक्षा थोडा वेगळा विचार करून कार्डधारकांचे नावावरील संपूर्ण धान्य

एकाच वेळी त्यांचे हातात देता येईल काय, व त्यामुळे या सर्व प्रश्नांवर मात करता येईल काय या भूमिकेतून घरपोच धान्य योजनेचा उगम झाला!

सर्वप्रथम प्रायोगिक तत्वावर दिंडोरी व सुरगाणा या दोन आदिवासी तालुक्यांमध्ये व निफाड या बिगर आदिवासी तालुक्यात ही योजना राबविण्याचा मानस होता. तरीसुध्दा स्वतःहून नाशिक जिल्हयातील सर्व तालुक्यांमधील काही गावांनी स्वयंस्फूर्तीने या योजनेमध्ये सहभाग नोंदविला. या योजनेचे स्वरूप मुख्यतः खालीलप्रमाणे आहे :

- ज्यांचेसाठी रेशनिंग व्यवस्था आहे त्या गावातील सर्व रेशन कार्डधारकांनी पुढच्या ३/६/१२ महिन्यांच्या धान्याची रक्कम स्वतःकडे तयार ठेवावी.
- स्वस्त धान्य दुकानाच्या एकूण लाभाध्यपैकी सर्वसाधारणपणे ६० टक्केपेक्षा जास्त लोकांनी अशी रक्कम एकदम भरण्याचे ठरविल्यास एकाच दिवशी चलनाने स्वस्त धान्य दुकानदारामार्फत किंवा पुरवठा अधिका-यामार्फत संपूर्ण गावाची रक्कम चलनाने तहसील कार्यालयात भरावी.
- रक्कम भरल्यानंतर ताबडतोब दोन-तीन दिवसांचे आत गावक-यांच्या सोईप्रमाणे शासकीय गोदामातून तेवढे धान्य दुकानदारामार्फत किंवा शासकीय वाहनाने गावापर्यंत पोहोचविणे.
- गोदामातून नेण्यात आलेले धान्य हे स्वस्त धान्य दुकानदारांच्या दुकानात न नेता ग्रामपंचायतीसमोर किंवा गावातील महत्त्वाच्या सार्वजनिक ठिकाणी ठेवणे.
- पुढील एक तासात ५० किलोंच्या पोत्यांच्या स्वरूपात संबंधित कुटुंबाला धान्य वाटप करणे व त्यांच्या सह्या घेणे. धान्य हे पूर्ण पोत्याच्या स्वरूपात देणे हे देखील या योजनेचे वैशिष्ट्य आहे.
- धान्य वाटप झाल्यावर तीन, सहा किंवा बारा महिन्यांचे धान्याचे कमिशन गावासमोर स्वस्त धान्य दुकानदाराला देणे.

■ धान्याची भरावयाची रक्कम

या योजने अंतर्गत प्रत्यक्ष लाभार्थ्याला दर तीन महिन्यांसाठी व सहा महिन्यांसाठी किती रक्कम भरावी लागेल हे खाली दर्शविले आहे :

अ. क्र.	योजना	३ महिन्यांसाठी मिळू शकणारे जास्तीत जास्त धान्य (किलो)		भरावी लागणारी रक्कम (रुपये)	६ महिन्यांसाठी मिळू शकणारे जास्तीत जास्त धान्य (किलो)		भरावी लागणारी रक्कम (रुपये)
		गहू	तांदुळ		गहू	तांदुळ	
१	अन्नपुर्णा	१५	१५	मोफत	३०	३०	मोफत
२	अंत्योदय	५०	५०	२५० रु.	१००	१००	५०० रु.
३	बीपीएल	५०	५०	५५० रु.	१००	१००	११०० रु.
४	एपीएल	५०	५०	८२५ रु.	१००	१००	१६५० रु.

■ योजनेची महत्त्वाची तत्वे

- अन्नधान्य महामंडळाकडून धान्य खरेदी करण्याची प्रचलित पद्धत कायम राहते.
- अन्नधान्य महामंडळ ते तालुका गोदामाच्या अंतरातील वाहतूक व्यवस्था व खर्च कायम राहतो.

- तालुका गोदामापासून धान्य हे दुकानात न नेता शासनाने ठरविलेल्या कार्यक्रमाप्रमाणे थेट गावात नेण्यात येते.
- ग्राहकांकऱ्यानुसार पूर्ण रक्कम भरून घेऊन ग्राहकांपर्यंत धान्य वाटप करताना वाडी, वस्ती व गावच्या गावठाणातील मध्यवर्ती ठिकाणी आगाऊ प्रसिध्द केलेल्या वेळी जाहीररीत्या धान्याचे वाटप करण्यात येते.
- धान्य हे प्रत्येकी ५० किलोच्या पोत्याच्या स्वरूपात दिले जात असल्यामुळे फार कमी वेळात धान्याचे वितरण होते. धान्य वितरण हे पत्रकार, स्वयंसेवी संस्था, लोक प्रतिनिधी व ग्रामस्थ यांच्यासमोर करण्यात येते.
- असे धान्य वितरण झाल्यानंतर कोणत्याही सरकारी यंत्रणेला, स्वयंसेवी संस्थांना याची तपासणी करता येते.
- आदिवासी, शेतकरी यांना त्यांच्या शेतातून मिळणा-या धान्याचा हंगाम लक्षात घेऊन व शेतमजुरांच्या स्थलांतराचा कालावधी विचारात घेऊन जेव्हा धान्याची जास्तीत जास्त गरज असते, तेव्हाच धान्य वितरणाचा दिनांक व वेळ ठरविता येतो.

अंमलबजावणीनंतर योजनेचे निर्दर्शनास आलेले फायदे

■ एकदाच धान्य वाटप

तीन, सहा महिन्यातून फक्त एकदाच व त्या त्या वाडी वस्तीतील प्रत्येक रेशनकार्डधारकास एकाच दिवशी धान्य मिळणार असल्यामुळे पुढील तीन, सहा महिने त्यांच्यापर्यंत धान्य पोहचविण्याची गरज राहत नाही.

■ धान्याची सुरक्षितता

सहा महिन्याचे धान्य घरात एकदमच आल्यामुळे धान्याची सुरक्षितता निर्माण होते. शेकडो वर्षे शेतकरी कणगी व पेव या मध्ये वर्षाचे धान्य घरी साठवत आला आहे. आता साठवणुकीची साधने वाढल्यामुळे तीन, सहा महिन्याचे धान्य त्याला नक्कीच साठविता येते.

जगभर गरीबांसाठी धान्याची सुरक्षितता हा मोठा प्रश्न असतांना व एकीकडे गोदामांमध्ये प्रचंड धान्य असतांना विकेंद्रित स्वरूपात प्रत्येक गरजुंच्या घरी धान्य असल्यामुळे पुढील तीन, सहा महिन्याच्या धान्याची चिंता संपुष्टात येते.

■ वाटपातील पारदर्शकता

पल्स पोलीओ योजनेप्रमाणे एकाच दिवशी सार्वजनिक कार्यक्रम करून व ग्रामसभेसमोर सर्व लोकांना धान्य दिले जात असल्यामुळे धान्य पोहचविण्यातील गैरव्यवहार पूर्णपणे टाळणे शक्य झाले आहे.

■ संनियंत्रण

एकदा धान्य दिल्यानंतर पुढील तीन, सहा महिने कोणत्याही यंत्रणेमार्फत धान्य प्रत्यक्षात मिळाले किंवा नाही याची तपासणी करता येऊ शकते. धान्याच्या पुरवठातील शासकीय यंत्रांवर होणारे आरोप आता या योजनेमुळे बंद झाले आहेत. धान्य वाटपावर या योजनेमुळे १०० टक्के नियंत्रण आले आहे.

■ शास्वत योजना

प्रचलित व्यवस्थेतील धान्य वितरणाचा खर्च कमी करून व धान्य पाहेचवण्याची हमी वाढवण्याची ही शाश्वत योजना आहे. सध्या वर्षातील प्रत्येक महिन्यामध्ये ग्राहकाला दुकानदारापर्यंत हेलपाटे मारावे लागतात. तसेच दुकानदाराला सुधा प्रत्येक महिन्याला धान्य दुकानापर्यंत न्यावे लागते. तीन, सहा महिन्याचे एकत्रित धान्य नेत्यामुळे वाहतूक खर्च कमी झाला आहे.

■ खर्चात बचत

सुधारित योजनेमुळे धान्याची गोदामापासून होणारी तीन महिन्यात तीन वेळा होणारी वाहतूक होत नाही. त्याएवेजी एकदाच वाहतूक होते. त्यामुळे एकूण खर्चामध्ये मोठ्या प्रमाणावर कपात होत आहे.

■ कुटुंबियांचे धान्यावर लक्ष

गरजू व्यक्ती देखील या संपूर्ण योजनेत व कार्यक्रमात सहभागी होत असल्यामुळे व सर्वांसमक्ष धान्य घरात आणल्यामुळे योजना कुटुंबाभिमुख झाली आहे. व विशेषत: गृहिणीची चिता मिटली आहे. दारुसारख्या व्यसनांमुळे होणारी काही कुटुंबाची वाताहत विचारात घेता पुढच्या तीन, सहा महिन्याची धान्याची भ्रांत मिटू शकेल व तसा दिलासा कुटुंबातील ख्रीला मिळेल अशी खात्री या योजनेमध्ये समाविष्ट आहे. इगतपुरी तालुक्यातील अतिशय दुर्गम अशा अंबेवाडी गावामध्ये त्यामुळेच गावातील लोकांनी बैलगाडीतून अधिका-यांची मिरवणूक काढली. पावसाळ्यामुळे प्रचंड प्रमाणावर धो-धो पाऊस पडणाऱ्या या भागातील लोकांनी आपल्या उत्स्फूर्त प्रतिक्रिया दिल्या.

“आमच्या गावात आता पुढचे चार महिने पावसाळ्यामुळे कोणीही येणार नाही. रस्ते खराब असल्यामुळे मालाची ने-आण करता येत नाही. अशा वेळी आमची सगळ्यांची घरे धान्याने भरून टाकल्यामुळे कित्येक पिढ्यांमध्ये न झालेली गोष्ट आम्हाला बघावयास मिळाली आहे.”

■ गरिबांना वरदान व कुपोषणावर मात

कुपोषणाच्या विरोधात लढतांना, शासन ज्याप्रमाणात अन्न धान्यावर पैसा खर्च करते त्या तुलनेने धान्य गरीब लोकांपर्यंत पोहोचविण्यावरील खर्च जास्त आहे. गरीब व आदिवासी लोकांना जगण्यात असलेली सर्वांत मोठी भ्रांत म्हणजे अनन्नधान्य होय. धान्याची सुरक्षितता आत्यामुळे व प्रत्यक्ष घरात अगोदरच धान्य असल्याने निदान आपली मुळे - बाळे उपाशी राहणार नाहीत अशी कुटुंबियांची खात्री या योजनेतून निर्माण झाली आहे. जगण्याची भ्रांत कमी झात्यामुळे त्यांना रोजगारावर लक्ष केंद्रित करता येईल. आदिवासी भागातील कुपोषण संपुष्टात आणण्याचे कित्येक वर्षे प्रयतक चालू असताना देखील त्यात अद्याप १०० टक्के यश मिळालेले नाही. या योजनेमुळे कुपोषणावरदेखील मात करता येईल.

■ प्रत्यक्ष राहणाऱ्यास धान्य

प्रत्यक्ष गावात न राहणा-या व्यक्ती सुधा शैक्षणिक, धार्मिक किंवा अन्य कारणांसाठी अनेक वेळा दोन ठिकाणी रेशन कार्डवर नाव ठेवतात. आगाऊ पैसे भरून प्रत्यक्ष राहणा-या व्यक्तीला धान्य मिळणार असल्याने बोगस रेशनकार्डवर धान्य देण्यासारखा काळाबाजार टाळणारी ही योजना आहे.

■ संघटित काळ्या बाजारास आडकाठी

काळा बाजार करणा-या अनेक दुकानदार, व्यापारी व मध्यस्थ यांच्या विरोधात जीवनावश्यक वस्तू कायद्याखाली दरवर्षी गुन्हे दाखल केले जातात. गावाच्यासमोर व एकदाच धान्य वाटप केल्यामुळे धान्याच्या अपहाराबद्दल संघटितरित्या वाहतुकीच्या दरम्यान काळाबाजर व गैरव्यवहार करण्यास आडकाठी आली आहे.

■ क्रयशक्तीत वाढ

गरीब लोकांची क्रयशक्ती वाढण्यास या योजनेमुळे मोलाची मदत झाली आहे.

■ ग्राहकांना समाधान व वेळेत बचत

केवळ रेशनचे धान्य मिळावे म्हणून ग्राहकांचे दुकानदाराकडे होणारे असंख्य खेटे या व्यवस्थेत बंद झाले आहेत. एकदाच खर्च योजनांचे धान्य वाटप होत असल्याने रेशनकार्डधारकांचे चौकशीसाठी व धान्यासाठी हेलपाटे होत नाही. त्यामुळे ग्राहकांना समाधान मिळेल व वेळेत बचत होईल.

■ गरजुंच्या घरात धान्य

शासकीय धान्य मुख्यत: गोदामात पडून न राहता गरज असलेल्या लाखो व्यक्तींच्या घरांमध्ये विकेंद्रित स्वरूपातील छोट्या साठ्याच्या स्वरूपात राहिले तर जगात कोणत्याही देशात नसेल एवढी अन्नसुरक्षा निर्माण करता येईल.

■ प्रशासनाचा वेळ व पैशात बचत

घरपोच धान्य योजनेमुळे प्रशासकीय कामकाज, स्वस्त धान्य दुकानदारांचे चलन, परमीट, रिबेटची बिले, इत्यादी कामे

करण्यातील तहसील कार्यालयातील वेळेत बचत झाली आहे. उपलब्ध शासकीय संसाधनांचा वापर अधिक चांगल्या पद्धतीने करणे आता शक्य झाले आहे. तीन किंवा सहा महिन्यांसाठी एकदाच ही सर्व कागदपत्रे तयार होत आहेत, त्यामुळे प्रशासकीय वेळ व खर्च कमी होत आहे.

■ प्रशासनाचे वाटपावर लक्ष

उपलब्ध शासन यंत्रणा ही १०० टक्के या योजनेच्या अंमलबजावणी करता वापरता येते. नंतर तपासणीसारख्या कामात अडकण्यापेक्षा थेट धान्य लोकांना देण्याकडे लक्ष केंद्रीत करता येणे शक्य झाले आहे.

■ पहिल्यांदाच गरीब-श्रीमंत समोरासमोर

घरपोच धान्य वाटप योजनेमुळे एक नवीनच पैलू गावाच्या समोर आला आहे. अनेक श्रीमंतांनी गावातील सत्तेच्या जोरावर घेतलेली पिवळी रेशनकार्ड स्वतःच्या नावावर केली आहेत व सर्व व्यक्ती समोरासमोर पैसे भरत असल्यामुळे व धान्य घेत असल्याने गावाच्या समोर खरे चित्र आले आहे. त्यामुळे गावाच्या समोर उघडपणे या यादीबाबत उलटसुलट चर्चा होत आहे. गरीबांतच पिवळे कार्ड असली पाहिजेत ही भावना गावांत वाढीस लागत आहे व त्यामुळे धनदांडग्या लोकांसमोर गरीबांचा दबाव वाढण्यासारखा एक सामाजिक फायदा निर्दर्शनास आला आहे.

■ धान्याचे रिकामे पोते

यापूर्वी धान्याची रिकामी पोती रास्तभाव धान्य दुकानदारास मिळत होती. परंतु आता संबंधित कुटुंबास हे रिकामे पोते (अंदाजे किंमत १० ते १२ रुपये) मिळत आहे. आदिवासी व गरीब कुटुंबाला एकदम २ किंवा ४ पोती धान्य मिळत असल्याने रिकाम्या पोत्यांचा देखील त्यास अतिरिक्त फायदा होत आहे. पावसाळी भागात आदिवासी कुटुंबाला रिकामा बारदाना अनेक कामासाठी वापरता येत आहे.

■ योजनेची प्रगती (माहे मार्च २०१० अखेर)

अ. क्र.	तालुक्याचे नाव	घरपोच योजनेत सहभागी गाव/दुकानांची संख्या	सहभागी कार्डधारक	तीन महिन्यांसाठी वाटप केलेले धान्य (किं)
१	नाशिक	९	८२०	८२०
२	इगतपूरी	३८	१०३९६	१०३९६
३	सिन्हर	८	८६१	८६१
४	दिंडोरी	२४	३१७३	३१७३
५	पेठ	४१	३३९९	३३९९
६	सुरगाणा	५०	४५७८	२००५
७	निफाड	४	१९१०	१९१०
८	त्र्यंबकेश्वर	३६	३७१०	३७१०
९	नांदगाव	३	२१४	२१४
१०	सटाणा	२०	२३८०	२३८०
११	चांदवड	२३	२३९६	२९७०
१२	कळवण	४६	३२७२	३२७२

अ. क्र.	तालुक्याचे नाव	घरपोच योजनेत सहभागी गाव/ दुकानांची संख्या	सहभागी कार्डधारक	तीन महिन्यांसाठी वाटप केलेले धान्य (किं)
१३	देवळा	२	१६६	१६६
१४	येवला	१	४३७	३३९
१५	मालेगाव	१	१४४९	१४४९
	एकूण	३१४	३९१६१	३७०६४

■ अतिरिक्त धान्याची आवश्यकता नाही

घरपोच धान्य योजनेमध्ये वाटपासाठी अतिरिक्त धान्याची आवश्यकता नाही. ही योजना राबविताना एकदम ३ किंवा ६ महिन्याचे धान्य दिले जात असत्यामुळे, अशी योजना संपूर्ण राज्यभर लागू केल्यास प्रत्येक जिल्हा व तालुक्यासाठी प्रचंड मोठ्या प्रमाणावर धान्य लागेल असा समज होण्याची दाट शक्यता आहे. परंतु प्रत्यक्षात ही योजना राबविताना नाशिक जिल्ह्यात आतापर्यंत ३१४ गावे या योजनेखाली येऊनसुध्दा कोणत्याही तालुक्याला जास्त धान्य द्यावे लागेले नाही. सर्वसाधारणपणे प्रत्येक तालुक्यात महिना संपण्याच्या वेळी सर्व स्वस्तधान्य दुकानदारांना देऊनसुध्दा किमान काही धान्यसाठा शिळ्क असतो. किंबाहुना एक महिन्याचे धान्य अगोदर साठवून ठेवले पाहिजे अशी शासनाची अपेक्षा आहे. प्रत्यक्षात ३००-४०० किंटल जरी धान्य एखाद्या तालुक्याच्या गोडावुनमध्ये महिन्याच्या सुरुवातीला शिळ्क असले तरी घरपोच धान्य योजना राबविता येते हे दर्शविणारा तक्ता पुढे दिला आहे.

(आकडे किंटलमध्ये)

अ. क्र.	महिन्याच्या सुरुवातीची शिल्लक	त्या महिन्याला प्राप्त धान्य	एकूण	स्वस्त धान्य दुकाने	मासिक धान्याची गरज	वाटप	शिल्लक धान्य	घरपोच योजना		वाटप करून शिल्लक धान्य
								गावे	लागणारे धान्य	
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११
१	०	३२००	३२००	११५	२९००	२९००	३००	१	९०	२१०
२	२१०	३२००	३४१०	▼११४	२८७०	२८७०	५४०	२	२८५	२५५
३	२५५	३२००	३४५५	▼११२	२७७५	२७७५	६८०	४	६२०	६०
४	६०	३२००	३२६०	▼१०८	२५६८	२५६८	६९२	५+१	६००+९०	२

- रकाना ९ मधील गावे वाढत जाऊन रकाना ५ मधील दुकानांची संख्या कमी होत जाते.
- त्याचप्रमाणे रकाना ६ व ७ पाहता घरपोच धान्य योजनेची गावे जसजशी वाढत जातील तसे धान्याच्या नियमित दुकानदारांना वाटप कमी होत जाते व लाभार्थ्यांना प्रत्यक्ष लाभ मिळतो.
- यावरुन फक्त २०० किंवा ३०० किंटल धान्य शिळ्क असेल तर अशा तालुक्यात योजना राबविली जाऊ शकते.

योजनेचे महत्वाचे टप्पे

१. योजनेचे माहितीपत्रक लोकांना/लोकप्रतिनिधींना देणे

२. लोकांना ३/६ महिन्यांचे धान्याचे पैसे गोळा करण्यास सांगणे

३. सोबतच्या विहीत नमुन्यात गावांतील/वाडीवरील लाभार्थ्यांचे संमतीपत्र व रक्कम पुरवठा निरीक्षक/तलाठी यांनी भरून घेणे (किमान ६० टक्के लाभार्थी आवश्यक)

४. त्याच दिवशी ही रक्कम चलनाने (दुकानदाराच्या नावे) कमिशन वगळून भरणे

५. धान्य वाटपाचा दिवस (पैसे भरल्यापासून ३ दिवसांच्या आत) ठरवणे

६. वाटपाच्या दिवशी तालुक्यातून धान्य वाहतूक करून नेऊन चावडीवर ठेवणे

७. शासनाच्या किंवा दुकानदाराच्या वाहनाने धान्य वाहतूक करणे. त्यानंतर ग्रामसभेसमोर प्रत्यक्ष वाटणे, वाटफ करताना पावती देण्याचे व रेशनकार्ड वर नोंद घेण्याचे काम स्वस्त धान्य दुकानदाराने करावे

८. दुकानदारास कमिशन अदा करणे व त्यानंतर योग्य त्या नोंदी तालुक्यातील धान्य वाटप नोंदवहीवर घेणे

९. उर्वरित लाभार्थ्यांचे धान्य नियतनाबरोबर दुकानदारास देणे

घरपोच धान्य योजनेबद्दल शंका-समाधान

प्रश्न: घरपोच धान्य योजना राबविण्यासाठी सर्वप्रथम आम्ही कशी सुरुवात केली पाहिजे?

उत्तर: या योजनेत सहभागी व्हायचे असेल तर सर्वप्रथम या योजनेचे माहितीपत्रक सर्व नागरिकांना वाटले पाहिजे. तसेच ते गावातील लोकप्रतिनिधींना दिले पाहिजे. त्याचे वाचन केल्यावर गावातील किमान ६० टक्के रेशनकार्ड धारकांनी योजनेमध्ये सहभागी होण्याची तयारी दाखविल्यास तसे पत्र ताबडतोब आपल्या तालुक्याचे तहसीलदार यांना द्यावे. या पत्रात आमच्या गावातील लोक घरपोच धान्य योजनेत सहभागी होऊ इच्छितात तरी आमच्या गावातील लोकांचे पैसे भरू घेऊन आम्हाला या योजनेत सहभागी करून घ्यावे अशी विनंती करणारे पत्र तहसीलदार यांना द्यावे.

त्यानंतर एका ठराविक दिवशी चावडीवर किंवा ग्रामपंचायत कार्यालयामध्ये तलाठी/ पुरवठा निरीक्षक व दुकानदार यांच्या उपस्थितीत सर्व लोकांची रक्कम एकत्र जमा करावी. विहित नमुन्यामध्ये सह्या घेऊन अशा यादीच्या दोन प्रती कराव्यात. त्यानंतर एकत्र झालेल्या अशा रकमेतून दुकानदाराचे कमिशन वजा करून उर्वरित रकमेचे धान्याच्या योजनानिहाय चलन तलाठी किंवा पुरवठा निरीक्षक तयार करून त्यावर दुकानदाराची स्वाक्षरी घ्यावी. अशी रक्कम शक्यतो त्याच दिवशी शासकीय तिजोरीत भरावी. रक्कम भरल्यानंतर २-३ दिवसांत गावक-यांच्या सोयीने धान्यवाटपाचा दिनांक, दिवस, वेळ व ठिकाण ठरवावे व प्रत्यक्ष गावामध्ये जावून धान्याचे वाटप करावे.

प्रश्न: तीन / सहा महिन्याचे धान्य एकदाच वाटप करताना जर ६०-७० टक्के लोक त्यात सहभागी झाले व उर्वरित ३० टक्के लोक सहभागी झाले नाहीत तर त्यांचा हिशेब कार्यालयात कशा पद्धतीने ठेवावा?

उत्तर: तहसील कार्यालयात ही योजना सुरु करताना, एका नोंदवहीमध्ये गावाच्या नावापुढे घरपोच धान्य योजनेमार्फत व नियमित व्यवस्थेमार्फत अशा दोन रकान्यात माहिती भरल्यास रेशन दुकानदाराला दोनदा धान्य दिले देणार नाही. पाच तारखेनंतर रेशन दुकानदार चलन भरण्यास आल्यावर हे रजिस्टर समोर ठेवावे व घरपोच धान्य योजनेमार्फत देण्यात आलेला मासिक कोटा कमी करून उर्वरित धान्य त्यास द्यावे, जेणेकरून ग्राहकांचेदेखील नुकसान होणार नाही.

प्रश्न: घरपोच धान्य योजनेमुळे सर्वसामान्यांसाठी कोणते फायदे निर्दर्शनास आहे आहेत?

उत्तर:

- या योजनेमुळे गरजवंताला चांगले धान्य वेळेवर मिळण्याची हमी प्राप्त झाली आहे.
- धान्याची सुरक्षितता निर्माण झाल्यामुळे व अगोदरच घरात धान्य आल्यामुळे मुले-बाळे अर्धपोटी व उपाशी राहणार नाहीत याची खात्री सर्वसामान्य ग्राहकांमध्ये निर्माण झाली.
- उद्याची जगण्याची भ्रांत कमी झाल्याने त्यांना रोजगारावर लक्ष केंद्रीत करणे सोपे होऊन त्यांच्या क्रयशक्तीत वाढ झाली आहे.
- कुपोषणावर मात करणारी ही योजना गरिबांना वरदान ठरली आहे.
- रेशन दुकानदाराकडे मारावे लागणारे हेलपाटे कमी झाल्याने सर्वसामान्य लोकांचे समाधान होऊन त्यांच्या वेळ, श्रम व खर्चात बचत झाली.

प्रश्न: आमच्या गावचे अनेक लोक द्राक्ष बागांच्या कामासाठी ऑक्टोबर महिन्यापासून चार महिने दुस-या तालुक्यात मजुरीसाठी जातात. आमच्यासाठी घरपोच धान्य योजना उपयुक्त आहे का?

उत्तर: आत्ताच्या व्यवस्थेमध्ये मूळ गावामध्ये जिथे रेशन कार्ड आहे, अशाच ठिकाणी धान्य मिळते. स्थलांतरित मजुरांसाठी जी कार्यपद्धती ठेवण्यात आलेली आहे ती अतिशय किचकट आहे. त्यामध्ये आपल्या मुळच्या तालुक्यात कार्ड रद्द करणे किंवा काही नावे कमी करणे व तसा दाखला दुस-या तालुक्यात घेऊन जाणे इत्यादी प्रक्रिया अपेक्षित आहे. त्यापेक्षा घरपोच धान्य योजनेमध्ये एकदाच तीन महिने, सहा महिने किंवा वर्षाचिसुद्धा धान्य घेण्याची सोय असल्यामुळे एकदा धान्य घेतल्यानंतर एखादे कुटुंब स्थलांतरीत झाले तरी त्याच्या भुकेचा प्रश्न निर्माण होत नाही.

प्रश्न: घरपोच धान्य योजनेमध्ये शासनाचे व लोकांचे काम कमी झाले आहे काय ? व असल्यास कसे?

उत्तर: घरपोच धान्य योजनेमध्ये खालील प्रकारे धान्य वितरणाची कार्यपद्धती अतिशय सोपी व सुलभ झाली आहे.

- ५० किलोच्या पोत्याच्या प्रमाणात धान्य वाटप होत असल्यामुळे प्रत्यक्ष एखाद्या गावातील धान्याच्या वाटपास केवळ एक ते दीड तास लागतो.
- सर्वसाधारणपणे एका तालुक्यात १२५-१५० पर्यंत गावे असतात. टप्पाटप्पाने एक-एक गाव या योजनेत सहभागी होत असल्यामुळे व केवळ ३/६ महिन्यात एकदाच एका गावात धान्य वाटावे लागत असल्यामुळे प्रत्येक गावाच्या धान्य वाटपाच्या वेळी पुरवठा निरीक्षक / मंडळ अधिकारी / तहसीलदार यांना हजर राहता येणे शक्य आहे. अशा पद्धतीने पुरवठा अधिका-यांची मर्यादित संख्या असूनही योग्य नियोजन केल्यास वितरणावर १०० टक्के नियंत्रण राहू शकते.
- या योजनेमुळे दुकानदारांकडे मारावे लागणारे हेलपाटे व लोकांचा त्रास तसेच भांडणे संपुष्टात आली आहेत.
- रेशन दुकानदारालासुद्धा त्याचे नियमानुसार देय असलेले कमिशन मिळत असल्यामुळे तक्रारीला जागा उरलेली नाही.
- संपूर्ण गावक-यांसमोर प्रत्यक्ष धान्यवाटप होत असल्यामुळे गरीब कोण? श्रीमंत कोण? हे समजून येते. तसेच कोणाला किती धान्य मिळते हे समजते. प्रत्यक्ष राहणा-या व्यक्तीला धान्य मिळते व धान्याचा काळा बाजार करण्याची संधी मिळत नाही.

प्रश्न: एकदाच तीन/सहा महिन्याचे धान्य लोकांना मिळाल्यामुळे त्याची विक्री ते बाजारात करणार नाहीत का?

उत्तर: वास्तविक स्वातंत्र्यानंतर गरीबांच्या नावावरील धान्य हे त्यांना १०० टक्के पोचविण्यामध्ये आपल्याला यश आलेले नाही. सुमारे ३०-७० टक्के पर्यंत धान्याची गळती वेगवेगळ्या राज्यात नोंदविली गेली आहे. अशा परिस्थितीत ग्राहकाच्या नावावरील १०० टक्के धान्य त्याला दिल्यानंतर अन्य लोकांनी त्याची काळजी करण्याचे कारण नाही.

प्रश्न: एकदम धान्य वाटप केल्यावर या धान्याची साठवणूक ग्राहक करू शकतील काय?

उत्तर: या देशात पारंपारिकरित्या शेतकरी हे आपले वर्षाचे धान्य कणर्गीमध्ये किंवा जमिनीखालीदेखील पेव करून साठवत आले आहेत. स्वतःच्या पोटच्या मुलाप्रमाणेच या धान्याची काळजी घरातील महिला घेत असत. असे धान्य दर २-३ महिन्यांनी उन्हात वाळवण्यापासून सर्व प्रकारची काळजी महिलांकडून घेतली जाते.

शासकीय गोदामामध्ये अशा प्रकारची काळजी घेतली जाऊ शकत नाही. त्यामुळे लाखो टन धान्य शासकीय गोदामात, रेल्वे वँगनमध्ये किंवा धान्य खरेदी केंद्रावर उघड्यावर पडण्यापेक्षा प्रत्येक घरामध्ये विकेंद्रित स्वरूपात ६-६ महिने किंवा १ वर्षाचे धान्य आगाऊ स्वरूपात आपण देऊ शकलो तर जगात कोणत्याही देशात नसलेली अन्न सुरक्षा गरीबाच्या घरात निर्माण होऊ शकेल.

प्रश्न: दुर्गम भागातील लोकांना घरपोच धान्य योजनेमुळे कोणता फायदा होईल ?

उत्तर: अतिशय दुर्गम अशी अनेक गावे पश्चिम घाटामध्ये आहेत. अनेक गावांना जायला पक्का रस्ता नाही. तसेच काही गावातील लोकांना दररोज १५-२० किलोमीटर एवढी पायपीट करावी लगते. पावसाळ्यात तर अतिशय त्रास होतो. अशा अतिशय दुर्गम गावांमध्ये तर ही योजना म्हणजे एक वरदान आहे. एरवी देखील अशा दुर्गम गावामध्ये धान्य नेले जात नाही.

नंदुरबारमधील सरदार सरोवर परिसरातील अनेक गावांमध्ये ही योजना अतिशय यशस्वी झाली आहे. तेथे वर्षानुवर्षे दर महिन्याला धान्य नेण्यामध्ये अडचणी होत होत्या, अशा गावांमध्ये एकदाच किंवा दोनदा पावसाळा सुरु होण्यापूर्वी जर घरे धान्याने भरून टाकली तर त्या लोकांना ख-या अर्थने या योजनेचा लाभ होऊ शकतो हे निर्दर्शनास आले आहे. नाशिक जिल्ह्यातील इगतपूरी तालुक्यात देखील आंबेवाडी सारख्या दुर्गम भागामध्ये लोकांनी तब्बल ६ महिन्यांचे धान्य घेतले आहे. एवढेच नाही तर कित्येक पाडयात पावसाळ्यापूर्वी व रस्ते आणि जनसंपर्क बंद होण्यापूर्वी पुढील ६ महिन्यांचे धान्य अगोदर घेतल्याची उदाहरणे आहेत.

प्रश्न: एखाद्या कुटुंबामध्ये व्यसनी पुरुष असेल तर हे धान्य विकले जाणार नाही का ?

उत्तर: नाशिक जिल्ह्यातील सुमारे २०० च्या वर आदिवासी गावांमध्ये या योजनेची अंमलबजावणी करण्यात आली आहे. या गावामध्ये अभ्यास केला असता असे निर्दर्शनास आले आहे की, व्यसनी पुरुषाकडून कुटुंबातील महिलेला मारझोड करून व तिने डब्यामध्ये किंवा अन्यत्र बाजुला ठेवलेले पैसे हिसकावून घेतले जात असत. पण त्याएवजी आता धान्य विकत घेतल्यामुळे आपोआपच या सर्व धान्यावर घरातील महिलेचे नियंत्रण आले आहे. त्यामुळे कुटुंबियांचे धान्यावर लक्ष असणारी ही योजना अशा कुटुंबांना जास्त उपयुक्त आहे.

प्रश्न: एखाद्या गावात तीन/सहा महिन्यांचे धान्य एकदम वाटल्यावर ते धान्य दुकानदार/अन्य कोणी गोळा करून पुन्हा बाजारात विकायला आणू शकतील का ?

उत्तर: एकदा वाटप केलेले धान्य घराघरात जाऊन गोळा करून पुन्हा तालुका / जिल्हा पातळीवर आणणे सामाजिक, राजकीय, धार्मिक आणि नैतिक कारणांमुळे कोणालाही शक्य नाही. शिवाय असे धान्य प्रत्यक्ष घरातून गोळा करून तालुका / जिल्ह्याला आणण्याचा खर्च प्रचंड आहे व ते आर्थिक दृष्टीने कोणालाही परवडणारे नाही. त्यामुळेच घरपोच धान्य योजनेला यश प्राप्त झाले आहे.

प्रश्न: घरपोच धान्य योजनेमुळे योजनेमुळे शासनाचा किंती खर्च वाढणार आहे?

उत्तर: या योजनेमुळे शासनाचा कोणताही अतिरिक्त खर्च होत नाही. किंबहुना १५-२० टक्के धान्याची बचत होणे अपेक्षित आहे. ही बचत मुख्यत: यादीत नावे असतानाही प्रत्यक्ष गावात न राहणारे लोक, धान्य न घेणारे काही लोक इ. मुळे आहे शिवाय प्रत्येक गावात दर महिन्याला यापूर्वी धान्याची वाहतूक करावी लगत होती. प्रत्येक जिल्हामध्ये सर्वसाधारणत: ८००-१२०० गावे आहेत व या सर्व गावांमध्ये १२ वेळा धान्याची वाहतूक पूर्वी होत होती. त्याएवजी दर ३ महिन्याला जर धान्य दिले गेले तर सर्व गावांच्यामध्ये महिन्याला साधारणत: दोन ते अडीच कोटी रुपये एका जिल्हामध्ये वाहतूक खर्चात बचत होऊ शकेल. धान्याची बचतदेखील एका जिल्हामध्ये सुमारे दोन कोटी रुपये होईल.

प्रश्न: घरपोच धान्य योजनेनुसार एकदम ३/६ महिन्यांचे पैसे भरावे लागतात असे एकदम पैसे भरण्यास अडचण असल्यास लोकांनी काय करावे?

उत्तर: या योजनेत सहभागी झालेच पाहिजे असा कोणताही आग्रह नाही. वर्षानुवर्षे सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेमधून निर्दर्शनास आलेले दोष दूर करण्यासाठी एक पर्यायी योजना म्हणून सदर योजना तयार करण्यात आली आहे. या योजनेमध्ये ज्या व्यक्ती सहभागी होणार नाहीत त्यांना आपले धान्य नेहमीच्या पद्धतीने दरमहा स्वस्त धान्य दुकानदारामार्फत घेता येईल.

प्रश्न: घरपोच धान्य योजनेत सुरुवातीला १०-२० टक्के लोक सहभागी झाल्यास योजना राबविता येणार नाही काय?

उत्तर: अशा पद्धतीने २०-३० टक्के लोकांनासुधा सहभागी करून घेता येऊ शकेल. तथापी त्यामुळे प्रशासकीय काम कमी होत नाही. शिवाय बहुसंख्य लोक योजनेच्या बाहेर राहत असतील तर इच्छित परिणाम साधला जात नाही. त्यामुळे किमान ६० टक्क्यांपेक्षा जास्त लोक सहभागी झाले तरच शासकीय यंत्रणेला देखील एक-एका गावात येऊन धान्य वाटप करता येणे शक्य होऊ शकेल व ते वेळ व वाहतूक खर्चाची बचत करणारे ठरु शकेल.

प्रश्न: पूर्वी स्वस्त धान्याचे पोते हे दुकानदाराला मिळत होते. धान्य वाटून झाल्यावर आता हे पोतेदेखील रेशन कार्ड धारकाला मिळणार का?

उत्तर: होय. धान्याबरोबरच धान्याचे पोतेदेखील घरपोच धान्य योजनेमध्ये ग्राहकाच्या मालकीचे होते व आदिवासी भागात याचे रेशन कार्डधारकांनी विशेषत्वाने स्वागत केले आहे.

प्रश्न: घरपोच धान्य योजना आमच्या गावात राबवायची आहे. आम्ही सर्व लोक तहसीलदार यांना भेटलो असता, त्यांनी जास्त धान्याची यासाठी आवश्यकता आहे असे सांगितले. या योजनेसाठी जास्त धान्य लागते हे खरे आहे काय?

उत्तर: हे म्हणणे अजिबात बरोबर नाही. घरपोच धान्य योजनेची अंमलबजावणी करताना फार मोठ्या प्रमाणावर जास्त धान्य लागते हे म्हणणे योग्य नाही. कारण सर्वसामान्यपणे प्रत्येक धान्याच्या गोदामामध्ये महिन्याच्या शेवटी किमान ४००-५०० किंटल धान्य असते. घरपोच धान्य योजना राबविण्यापूर्वी लोकांची मानसिकता घडविणे, त्यांनी एकत्र येऊन आगाऊ रक्कम भरणे अपेक्षित आहे व त्यासाठी काही काळ जावा लागतो. त्यामुळे एकाच वेळी सर्व गावातील लोक पैसे भरत नाहीत.

पहिल्या महिन्यात जर चार गावांनी तीन महिन्यांसाठी पैसे भरले तर केवळ चार गावांपुरत्या लोकांना तीन महिन्याच्या एवढे धान्य लागते. मात्र त्या महिन्यापासून पुढे दोन महिने या गावांमध्ये धान्य वाटावे लागत नाही. त्या काळात आणखी नव्याने $\frac{3}{4}$ गावे प्रतिमहिना पूर्ण होऊ शकतात. अशा पद्धतीने टप्प्या-टप्प्याने गावे सहभागी होत असल्यामुळे त्यासाठी अतिरिक्त धान्याची अजिबात आवश्यकता नाही.

प्रश्न: घरपोच धान्य योजनेमुळे शासनाची प्रतिमा सुधारण्यास कशा पद्धतीने मदत झाली आहे?

उत्तर:

- तालुका गोदामापासून धान्य थेट ठरलेल्या सार्वजनिक ठिकाणी सर्वांसमोर वाटप केले जात असल्याने कार्यपद्धतीमधील पारदर्शकता अधिक प्रकषणि जाणवू लागली.
- कोणत्याही यंत्रणेमार्फत धान्य प्रत्यक्षात मिळाले / नाही याची तपासणी करता येणे असल्याने धान्याच्या पुरवठ्यातील शासकीय यंत्रेवर होणारे आरोप बंद झाले व धान्यवाटपातील काळ्याबाजारावरील रामबाण इलाज म्हणून ही योजना अंमलात आणल्याचे चित्र लोकांसमोर स्पष्ट झाले.
- प्रचलित व्यवस्थेतील धान्य वितरणाचा खर्च कमी करून धान्य लोकांपर्यंत पोहोचविण्याची खात्री देणारी ही योजना पथदर्शी ठरली आहे.
- पुरवठा साखळीतील गैरप्रकार व त्रुटीना आळा बसला.

योजनेसाठीचे विविध फॉर्म/नमुने
नमुना क्र. १. घरपोच धान्य वाटप योजना संमतीपत्र

प्रति,
 तहसीलदार,
 तालुका _____

विषय : घरपोच धान्य वाटप या योजनेत धान्य एकदम मिळणेबाबत.

महोदय,
 आम्ही मौजे _____ तालुका _____ येथील रहिवाशी आहोत. आमच्या नावांवर _____ या योजनेचे रेशनकार्ड आहेत.

आम्हाला दरमहा _____ किलो गहू व _____ किलो तांदुळ मिळतो. तीन/सहा/बारा महिन्यांसाठी हे धान्य _____ किलो गहू _____ किलो तांदुळ एवढे मिळू शकते याची आम्हांला जाणीव आहे.

तथापि, आमच्या कुटुंबांच्या प्रत्यक्ष गरजेवर आधारित खालीलप्रमाणे ३/६/१२ महिन्यांचे एकदम धान्य मिळावे. आम्ही खालीलप्रमाणे धान्याची एकुण रक्कम रु. _____/-
 (अक्षरी रूपये _____) आगाऊ भरत आहोत.

१) सही / -

२) सही / -

परिशिष्ट - अ

दिनांक : / / २०१०

गावाचे नाव : _____

तालुक्याचे नाव : _____

योजनेचे नाव : _____

दर गहू : _____ तांदुळ : _____

अ. क्र.	लाभार्थ्याचे नाव	कार्ड क्र.	मागितलेले धान्य ३/६/१२ महिन्याचे			भरणा केलेली रक्कम	पैसे भरल्याची पावती	धान्य मिळाल्याची पावती
			गहू (कि)	तांदूळ(कि)	एकूण			
१.								
२.								
३.								
४.								
५.								

योजनेसाठीचे विविध फॉर्म/नमुने
नमुना क्र. २. तलाठी/पुरवठा निरीक्षक यांना द्यावयाच्या पत्राचा नमुना

शासकीय गोदाम
 दिनांक : / / २०१०

प्रति,
 तलाठी _____

विषय : घरपोच धान्य योजना धान्य वितरण करणेबाबत.

उपरोक्त विषयानुसार मौजे _____ ता. _____ येथील सोबत जोडलेल्या यादीतील एकूण _____ कार्डधारकांनी घरपोच धान्य योजनेअंतर्गत नियमानुसार आवश्यक असलेली रक्कम दिनांक / / २०१० रोजी शासन जमा केलेली आहे. यास्तव सदर कार्डधारकांना घरपोच धान्य योजनेनुसार धान्य वितरित करणे आवश्यक आहे, म्हणून प्रस्तूत कार्डधारकांना वितरीत करावयाचे एकूण धान्य खालीलप्रमाणे आहे :

अ.क्र.	धान्याचा प्रकार (योजना)	कार्डधारकांची संख्या	कार्डधारकांना वितरीत करावयाचे एकूण धान्य (किंटल)
१.			
२.			
३.			
४.			
एकूण			

तरी शासकीय गोदाम _____ येथील उपरोक्त नमूद केलेनुसार गोदामपाल यांचेकडून धान्य ताब्यात घ्यावे आणि शासकीय वाहन ट्रक क्र. _____ मधून नमूद गावी नेऊन संबंधित कार्डधारकांस गावातील लोकप्रतिनिधी, ग्रामस्थ, स्वयंसेवी संस्था, दक्षता समिती सदस्य यांचे समक्ष वितरित करावे. त्या कार्डधारकांनी रक्कम शासन जमा केलेली आहे, फक्त अशाच कार्डधारकांना सदर धान्य वितरित करावे, आणि त्याबाबत कार्डधारकांची पावती घ्यावी, तसेच कार्डधारकांच्या रेशनकार्डवर स्वस्त धान्य दुकानदार यांच्या मदतीने धान्य वितरीत केलेबाबत याय्य त्या नोंदी घ्याव्यात आणि कॅश मेमो द्यावेत व स्वस्त धान्य दुकानदार यांना नियमानुसार कमिशनची रक्कम तात्काळ अदा करून पावती घ्यावी आणि पूर्तता अहवाल इकडेस सादर करावा तसेच धान्य वितरणबाबत कोणतीही अनियमितता होणार नाही याबाबत काटेकारपणे दक्षता घ्यावी.

तहसीलदार _____

पोच : शासकीय गोदाम, _____ येथून उपरोक्त नमूद केलेप्रमाणे शासकीय वाहन ट्रक क्र. _____ मधून धान्य गावी नेऊन संबंधित कार्डधारकास वितरीत करणेसाठी आज दिनांक / / २०१० रोजी _____ वाजता ताब्यात मिळाले आहे.

योजनेसाठीचे विविध फॉर्म/नमुने
नमुना क्र. ३. धान्य वितरणाचे प्रमाणपत्र

प्रमाणित करणेत येत आहे की, आज दिनांक / / २०१० रोजी मौजे _____ तालुका _____
 येथे घरपोच धान्य वाटप योजनेअंतर्गत, योजनानिहाय बी. पी. एल. गहू, बी. पी. एल. तांदूळ, अंत्योदय गहू, अंत्योदय तांदूळ
 असे एकूण _____ क्रिंटल धान्य प्राप्त झाले होते. सदर धान्य सोबत जोडलेल्या यादीनुसार आमचे समक्ष एकूण _____
 लाभार्थी यांना वितरीत करणेत आलेले आहे. सदर धान्य वितरीत करतांना प्रत्यक्ष ज्या व्यक्तीने धान्याची रक्कम जमा केलेली
 आहे त्याच व्यक्तीस धान्य वितरित केलेले आहे. तसेच धान्य वितरणाबाबत कोणाचीही तक्रार नाही याबाबत खात्री करून
 प्रमाणपत्र दिले असे.

आ.क्र.	धान्य वाटप करतांना उपस्थित असलेल्या व्यक्ती	धान्य वाटप करताना उपस्थित असलेल्या व्यक्तींची नावे	स्वाक्षरी
१.	सरपंच		
२.	पोलीस पाटील		
३.	तलाठी		
४.	ग्रामसेवक		
५.	पुरवठा निरिक्षक		
६.	दक्षता समिती सदस्य (१)		
७.	दक्षता समिती सदस्य (२)		
८.	दक्षता समिती सदस्य (३)		
९.	दक्षता समिती सदस्य (४)		
१०.	दक्षता समिती सदस्य (५)		

प्रति : तहसीलदार _____

सर्वसामान्यांच्या प्रतिक्रिया

केवढे धान्य: आमच्या नावावर एवढे धान्य दुकानदाराला आतापर्यंत मिळत होते याच्यावर आमचा विश्वासच बसत नाही. स्वातंत्र्यानंतर एवढे धान्य आम्हाला पहिल्यांदाच एका जागेवर बघायला मिळाले....

-अलंगुण, ता. सुरगाणा येथील महिला

परत दुकानदाराकडे आम्हाला जायला लावू नका!: आमच्या गावातला दुकानदार हा कधीही वेळेवर धान्य आणत नव्हता. त्याच्या घरात पाटीलकी आहे. आम्ही आता बचतगटाच्या माध्यमातून सगळ्या बायकांना एकत्र करून घरपोच धान्य योजनेत दोन वेळा भाग घेतला आहे. यापुढे आम्हाला पुन्हा दुकानदाराकडे जायला लावू नका.....

- मौजे तिरडशेट, ता. नाशिक येथील महिला बचतगट

पैशांचा सदुपयोग: रोजगार हमी योजनेचे पैसे आत्याबरोबर आम्ही बायकांनी पहिल्यांदा काय केले असेल तर घरपोच रेशनचे धान्य भरले.....

-मौजे विजपाडा, ता. त्र्यंबकेश्वर येथील महिला

जनतेवरील अन्याय दूर होईल: सुरगाणा तालुक्यात सुरु झालेल्या घरपोच धान्य वितरण व्यवस्थेमुळे धान्याचा काळा बाजार रोखला जाण्यास मदत होईल. सर्व आदिवासी तालुक्यांमध्ये ही योजना सुरु होणे आवश्यक आहे. यापूर्वी रेशन दुकानदारांमार्फत वितरण होणाऱ्या धान्य व्यवस्थेमुळे खन्या लाभार्थीवर मोठ्या प्रमाणावर अन्याय होत असल्याची अनेक उदाहरणे आहेत. त्यातच तालुक्यातील अनेक गावांना धान्याचा साठाच पोहोचत नसल्याने जनतेला वंचित रहावे लागत असे. शासनाच्या या योजनेमुळे आता जनतेला धान्य खरेदी करण्याचा अधिकार मिळणार असून, जनतेवरील अन्याय दूर होणार आहे...

-मनोज घोंगे, जिल्हा परिषद सदस्य, पेठ

स्वागत: व्यावहारिक पातळीवर अनेकांचे हितसंबंध सांभाळणे फार अवघड बाब असते. चांगल्या माणसांचे शोषण कसे करायचे, याचेही पुष्कळच ज्ञान लोकांना असते. पुन्हा चांगला अधिकारी अडचणीत आला, तर त्याला समाजातून सहकार्य मिळण्याची खात्री नसते. अर्थात एवढया गुंतागुंतीच्या परिस्थितीत जनतेची खरी अडचण, व्यथा व वेदना समजावून घेऊन आपल्या अधिकार क्षेत्रात चांगले उपक्रम सुरु करता येऊ शकतात. याचे चांगले उदाहरण घरपोच धान्य योजना सुरु करून नाशिकच्या जिल्हा प्रशासनाने घालून दिले आहे

-ॲड. के. जी. कुलकर्णी, नाशिक

निर्णयाचे स्वागत करा: स्वस्त धान्याचे घरपोच वितरण योजना म्हणजे खन्या अर्थनि गोरगरीब व सर्वसामान्यांच्या घरापर्यंत लोकशाही पोहोचणे होय. सर्वसामान्य, गरजू, दलित आदिवासींसाठी ही योजना तर तिसरा डोळाच ठरणार आहे. शासन निर्णयाचे खरे तर स्वागतच व्हायला हवे....

-प्रा. अय्युब शहा, येवला

काळाबाजार थांबेल: अतिदुर्गम आदिवासी भागात शासनाच्या वतीने प्रायोगिक तत्त्वावर सुरु करण्यात आलेली घरपोच धान्य वाटप योजना अतिशय चांगली असून, यामुळे धान्याचा होणारा काळाबाजार थांबणार आहे. शासकीय अधिकारी व कर्मचारी यांच्यात समन्वय असणे गरजेचे आहे.....

-**मोहन गांगुडे, सुरगाणा**

काळ्याबाजारास आडकाठी: घरपोच धान्य वितरण योजना आदिवासींसाठी वरदानच ठरणारी आहे. धान्य एकाच वेळी मिळाल्याने ग्राहकांची दर महिन्याला वाट पाहण्याची चिंता संपुष्टात येईल. मुळात कोणत्याही स्वस्त धान्य दुकानात हेलपाटे मारल्याशिवाय सामान्य माणसाला धान्य मिळणे कठीण असते. या योजनेमुळे स्वस्त धान्य मालाच्या काळ्याबाजारास आडकाठी बसेल....

-**चंद्रकांत साळुंके, येवला**

योजना जनतेच्या हिताची: शासनाकडून येणारे स्वस्त धान्य दुकानांमध्ये येते; मात्र ते जनतेपर्यंत पोहोचत नाही. घरपोच योजना सुरु केल्यास ते थेट जनतेपर्यंत पोचू शकेल. कारण अनेकदा दुकानदार दुकान बंद करून बाहेर असल्यावर ग्रामस्थ चक्रा मारून हैराण होतात. जनतेच्या दृष्टीने ही योजना योग्य आहे.....

-**सीताराम जाधव, चास**

मनमानीला आळा बसेल : स्वस्त धान्य दुकाने जास्त काळ बंद असतात. त्यांच्यावर कोणाचा अंकुश नसल्याने मनमानी वाढली आहे. त्यांच्या मनमानीला या योजनेमुळे खीळ बसणार आहे. खन्या लाभार्थीला याचा लाभ होणार असल्याने शासनाच्या या योजनेचे मनापासून स्वागत करायला हवे.....

-**अनिल अमृतकार, कळवण**

यशस्वी प्रयोग : शिधापत्रिकाधारकास शिधा मिळणे हा त्यांचा हक्क आहे. घरपोच योजनेमुळे परस्पर काळ्याबाजारात जाणारे धान्य गोरगरीबांच्या घरात जाणार असून, ही योजना आणखी परिणामकारक आणि पारदर्शकपणे राबविण्याची गरज आहे

-**मुक्तार कुरेशी, मालेगाव**

कायमस्वरूपी राबवावी : घरपोच धान्य योजनेमुळे शासनाचा हेतू सफल होण्यास मदत होईल. काळाबाजार नक्कीच थांबेल. रेशनप्रमाणे रोकेल वितरणातही आमूलाग्र बदल करण्याची गरज आहे. ही योजना कायमस्वरूपी राबवायला हवी

-**श्री. मोतीराम पगार, कळवण**

प्रसार माध्यमांकदून दखल

स्वस्त धान्याचे घरपोच वाटप देशातला पहिला प्रयोग जिल्ह्यात सुरु

अलंगुण (ता. सुरगाणा), ता. ६ (खाल बालवीवार) : 'धान्य आले नाही' असे सर्व धान्य दुकानदार संगतीत, तर सर्व सांगाचे वाटप झाल्याचे सरबती संवेदन वारीर करते. सामान्याचा वाटपासा साप फक्त हेलेटच येतात. यावर उत्तर मुऱ्हात नाशिक गिरण खालीसाठी नाशिक गिरण यांना आगवासून प्रायोगिक तत्वावर येते

- देशात प्रथमच घरपोच धान्यवाटप योजना
- सुरगाणा तालुक्यात अलंगुण येथे सुर्खात
- धान्य दुकानदाराची वट्यार्थी वंड
- तीन याहिने ते वर्षभरावे धान्य एकाच वेळी

मुऱ्ह केली. अमध्य वे. पी. गवित, निलालिकारी एस. चोकडिंगम याच्या हस्ते अविवासीक धान्याचे वितरण करण्यात आले. डक्टरी योन्हा देशात प्रथमच गणविष्यात येते. असल्याचे या वेळी सांगाचात आले. वर्षेछाला असल निलालिकारी ऐसज गवितवाढ, निलाल पुढीला अफिकारी विकें

► पान ३ वर

अलंगुण (ता. सुरगाणा) : यसपोच धान्य पूलक योजनेचा पहिलाच उठाक्रमात शुभावरी एका अविवासी दम्पत्तीचे धान्याचे पेटे देणारा असू. निलालिकारी शेंकु गायकवाढ, मावळकांग, चिंचविंगम, डालोकांग आवश्यक विकासात पांडु गवित.

घरपोच स्वस्त धान्य वाटप योजनेचा अलंगुणाला शुभारंभ

नाशिक, दि. ६ (प्रतिनिधी)- शासकीय योजनेतांत मिळणारे स्वस्त धान्य (रेशन) ठराविक दुकानदारांकडून न मिळता तालुक्यातील गोदामापासून थेट गरिबांपर्यंत पोहोचविण्याचा घरपोच धान्य वाटप योजनेचा शुभारंभ सुरगाणा तालुक्यातील अलंगुण येथे जिल्हाधिकारी सेतुराम चोकलिंगम, अप्पर जिल्हाधिकारी शे.खर गायकवाढ तसेच सुरगाणा विधानसभा मंत्रदारसंघातील आ.कॉ. जीवा पांडू गावित याच्या उपस्थितीत झाला. या योजनेची माहिती प्रासाताविकातून देतांना अप्पर जिल्हाधिकारी गायकवाढ म्हणाले की, आजवर सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतर्गत अन्धान्याचे वितरण केले जात असे, मात्र या प्रचलित व्यवस्थेतील काही गैरव्यवहार व त्रुटी विचारात घेता केवळ ३० टक्के लाभार्थीनाच हे स्वस्त धान्य मिळत होते. परंतु गोदामातून धान्य विक्रीत सांगितले की, ठराविक धनदांडगे

टक्के लाभार्थीना मिळत असल्याची नोंद कागदपत्रांमधून दाखवत होता. दरम्यान अंत्योदय, बी.पी.एल,

बागायतदारसूधा या अंत्योदय योजनेचा लाभ घेण्यासाठी सामील झाले असून, त्यांच्याकडे कामाल

धान्य खरेदी करणाऱ्या लाभार्थीची छायाचित्रे
घरपोच स्वस्त धान्य वाटप योजनेमध्ये ज्या लाभार्थीनी धान्य खरेदी केले त्यांचे छायाचित्र काढण्यात येते व गरिबांना त्यांच्या माणगीनुसार ३ महिने, ६ महिने तसेच १२ महिने या कालावधीसाठी नियोजित रक्कम भरून आगांक धान्यही मिळते.

अन्पूर्णा, ए.पी.एल.च्या रेशनिंग काढधारकांना हेच धान्य वरील योजनेतांत घरपोच देण्यात येणार आहे. जिल्हाधिकारी चोकलिंगम यांनी घरपोच स्वस्त धान्य योजना ही पारदर्शक असून जास्तीत जास्त ग्राहकांनी लाभ घेण्याचे आवाहन यावेळी केले.

तसेच ग्राहकांना गावातच मुबलक धान्य मिळणार असल्याने दुर्गम भागातील कुपोषणाचे प्रमाणही कमी होण्यासाठी याचा फर्यदा होणार असल्याचे सांगितले. स्थानिक लोकप्रतिनिधी आ. गावित यांनी सांगितले की, ठराविक धनदांडगे

असणाऱ्या नोकराला के शेरी रेशनकार्ड व या बागायतदारांना पिवळ्या रंगाचे रेशनकार्ड असते. दरम्यान काळा बाजार कोठेती थांबावा व भ्रष्टाचाराला आला बासावा यासाठी लोकप्रतिनिधी या नात्याने शासकीय अधिकाऱ्यांच्या सहकायाने मंत्रालयातून या योजनेला मंजुरी मिळून दिल्याचे यावेळी गावित यांनी सांगून स्वस्त धान्य वाटप योजनेतील हा ऐतिहासिक व क्रांतिकारी बदल देशाच्या दृष्टीने सुन्त ठरणार असल्याचे सांगितले. योजनेचा शुभारंभ झाल्यानंतर बीपीएलच्या ११९ अंत्योदय ७६

एपीएलचा एक आदी ग्राहकांनी धान्य खरेदी केले. या योजनेतर्गत तीन महिने, सहा महिने व १२ या मुदतीचे आगांक धान्य खरेदी करता येऊ शकते. हे धान्य घरपोच मिळाल्यासाठी गाव कामगार तलाठी, पुरवठा अधिकारी यांच्याकडे नेमून दिलेल्या तारखेस रक्कम अदा करावी लागते.

अलंगुण परिसरातील मोकपाडा, वडाच पाडा, बोरपाडा, नाईकपाडा या ठिकाणच्या ग्राहकांनी धान्य खरेदी केले. याप्रसंगी व्यासपीठावर मुख्य कार्यकारी अधिकारी जील्हा पुरवठा अधिकारी विवेक गायकवाढ, सुरगाण्याचे तहसीलदार बी.जी. साळुंके, नायब तहसीलदार पी.भोये, गोदामपाल शाम बोराडे, तलाठी एम.के.गायकवाढ, पुरवठा निरीक्षक के.सी.कहांडाळे, तलाठी, बी.डी.पाटोळे, ए.बी. बोरसे, एम.एस. कापडजीस, एन.वाय. कुंदे, एस.एच. काजी, रमेश भोये आदी उपस्थित होते.

योजनेची वैशिष्ट्ये

- प्रायोगिक तत्त्वावर योजनेला सुरवात
 - पुढील आठवड्यात अलंगुणपासून योजना सुरु होणार
 - गरिबांची क्रयशक्ती वाढणार
 - काळ्याबाजाराला लगाम लागणार
 - ग्रामस्थदिनात धान्यवाटप होणार
 - कुटुंबाची गरज विचारात घेऊन वाटप

देशात प्रथमच जिल्ह्यात घरपोच धान्यवाटप योजना

नाशिक, ता. ३१ : भारतीय प्रथमच प्रायोगिक
तत्त्वावध घटपोव घानवाटप योजना नाशिक जिल्हावाटा
सुरु होत असून, पुढील आठवड्हात असुणाण (ता.
सुणाणा) येथे या योजनेचा प्रारंभ होणार आहे.
काळजीवाजाराला लग्नाम खालून गर्जूळ्या घरापर्यंत
शंभर टक्के घाऱ्या पोचवण्यारी ही योजना असल्याचे
जिल्हापिकारी प्रस चोकातिंयांनी माझ्ये अद्दे

नाशिकचे अप्पा, जिल्हाधिकारी शेखर गायकवाड यांनी सावंजनिक पत्रवटा योजनेतील उत्तीर्ण आम्बास

करून स्वत्र्या गमजूपर्यं धान्यं पोचवणारी योजना
शासनाला साधर केली होती. शासनाने प्रायोगिक तत्त्वावधार
मुण्डाणा, दिंदोरी व निफाह येथेही योजना सुरु करण्यास
मान्यता दिली आहे.

या योजनेविषयी श्री. गायकवाड यांनी सांगितले, की प्रचलित सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेमुळे च अन्नधन्याचे वितरण तात्कालीन गुणमासमूळ धन्यदुकानादारांमधैर्य नवाहत केले जाते. या योजनेतील टट्ठा

► पान ९ वर्ष

विविध

देशातील पहिल्या घरपोच रेशन योजनेला नाशकात प्रारंभ

पारिषद् ३५ से / परिविही

अब सुन्दरी हो, इश्वरका पाणीमध्य प्रसिद्धता, विश्वासीते
परदर्शक, इश्वरकी निरंवरा, यशकन्त्रम् शुभग्र एव संमुखनंवी
वत ही शैलिष्ठ अपामाणी देशहार्ता उचित 'परापेत रेतम् येका'
उचित मिथ्यां वर्णन वर्णन वर्णन वर्णन वर्णन वर्णन

वा अंतर्गत समाजिक विभाग अवश्यकतापूर्ण प्राप्तिकार्य प्रयोग करने वाली समाजिक सेवा कार्यकारी संस्थान एवं विद्यालय आदि आहे.

प्रवर्तित समैक्यिक वितरण लक्ष्यते तत्पुराणीति गोदामास्तु
त्रिवृष्टिरूपाणि शास्त्र क्रान्तिरार्थं पाप्य पेहोपयन्ता अन्ते समस्य
प्रेताः लोचा विद्यु रहन काही पौरीन्द्रिये बासन एकत्रि, समैक्य
गणने तत्पुर देव परमोद्देश्याचे ही खेळवा अश्व विलक्षितम्

या अंतर्गती शिधानिकाधरक मुद्रेवे त्वाच्या ग्रन्थेष्याणे तीन महिन्यांतराती यश्च समा विहितंसंवादी प्रकृष्टम घास्याची मारणी नोंदवू

શક્તાત, હા કંઈ અનોદિગ યોદેતીલ કુરુલીણ તીન મહિનાસાઠી ૨૫૦ રૂપયે રત તાથ મળિન્ચાલ્છી ૫૦૦ રૂપયે વેરીલ, તથ દાદિજાં રેખાલીટ કુરુલીણ તીન મહિનાસાઠી ૫૦૦ રૂપયે આણ માફ મળિન્ચાલ્છી ૧,૧૦૦ રૂપયે દેવાણ દાદિજાં આત ઝે. ત્યાનુસાર માફનાલીટ મળિન્ચાલ્છી પણ મળેલે જાત આત. રચના રચનાની સર્વીને રચના મળિન્ચાલ્છી ગણ રચના દિવસના આત મળતા માફનાલીટ ડે શાન મંચિનીએ રેખાલી બેન્ટ.

त्वामस्तु ५० तिसोला परीत ते किंवित करप्रवत देणार अहो
त्वामासीन्हे आपायित लंबिका कुरुचिंडा तिपायिकेमोता योद्धावता
देणार अहो. एहा ग्रन्त एहाव लिहिले हो तिसोला देणार असामान्याने
तगावल्यामध्ये चुकावला निशेहांचा पांच्यां उत्तमितीता
काळजील्यामध्ये सापड बाबामध्ये त्वामासीन्हे कपड देणार. ५० पैशा अंजिडा
कुरुचिंडी वाराणी केलेला संभवित पाच्यांवा. व वाढवलेली हो वाचप
करप्रवत देणार अहो. योनेच्या आमधारामानु जिल्हा प्रशासनानेमो
वाचप्रवत व लोकांचिनिवारा सहमाणी करून प्रतेक अपूर्ण लोकांचिन्हा
संरक्षणात ठाकावली उठवलेला अहो अहो.

अहे, तेकांच्या भास वेट भास चोपात भासालांची शाळी वाढते वाढत असू नाशक हवा. अपणाऱ्या व सुन्या असेही वरल असारांना प्राह्लादांना तिंमळावाचा रासात वाढावा अहे. एकाच वेळी महा महिनांनी शाळी वाढत असाल्याने गरीब कुटुंबांपाईत पाप्यां सूक्ष्मा पदार्थांना मारू. त्वारी लोंगवीची प्राणातीजी करावा, मरतानं बंदेवा व कुषुपूण कापी होणे पालतारीही मरक्कामांड फिरास गृहित प्राणात आवृत्त झालेला असेही जाहेत.

या बोलेस्ती जामनम अर्झिक योग पठाया नहीं, उत्तरपूर्वी
माध्यमिकप्राप्त र परामेय धार्म विविध इत्यन्य स्थान गत्वक्षया एवा
वर्षत वाचायाम तें तें कटी रथये वका होयेप्रव इत्यानामा अविद्या
अहं प्रत्यक्षात् ते शब्द इत्यन्य, त्या पैशाल या शब्दी कुदृश्यां
स्वरूपात् अधिक धार्म वस्त्रान्तर्वा याता देख्येके दुन्दव्य-
त्प्रवाह योग विविधपैन् अहं

ये खोजेंत समूह मान्य उत्तमदारीनाही सहभागी करने पेशवारा
मात्रे मासूम व्यक्ति विकल्प देशप्रधान पेशवार आहे. 'पाल विकल्पवाच
प्रश्नामाने निवेदित व निविदित इत्तेवा धन्यवाद लोकांनंतर निवेदित' वा
तत्त्वाचार हे वेळा अवश्यकता आली असू, याद्वारा विद्यालयाचा सह
मील्यांच्या अव तुला गोपनी करूनकरून नेवा आवाज उत्तर आहे. ■

घरपोच धान्य योजनेला वाढता प्रतिसाद

नाशिक (वाराहीहर):- एक महिन्यापूर्वी सुरु झालेल्या 'घरपोच धान्य वाटप योजने'चा लाभ जिल्हातील १०९ लाभार्थीनी घेतला आहे. आतापर्यंत १ हजार ३६४ किंटल गव्ह व तांदळाचे वाटप करण्यात आले असून, दिवसेदिवस या योजनेला जिल्हातून चांगलाच प्रतिसाद मिळत आहे.

नाशिकचे अपर जिल्हाधिकारी शेखर गामलवाड यांच्या संकल्पनेतून ही योजना साकारली. प्रत्यक्षात अंगलबजावणी ६ जून २००१९ पासून सुरु झाली. प्रारंभी आदिवासी भागातील सुरगणा तालुक्यातील ७ तर दिंडोरी तालुक्यातील १ अशी एकूण ८ गावे निवडण्यात आली.

तेथील नागरिकांना योजनेची माहिती देण्यात आली.

प्रचलित सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेअंतर्गत अन्नाचाचे वितरण तालुक्यातील गोदामापासून स्वसर धान्य दुकानांमार्फत गावात केले जाते. या योजनेत अनेक नुटी असून हे धान्य गरिबांपर्यंत थेट पोहोचण्यात अनेक समस्या निर्माण होतात. वितरण व्यवस्थेतील हा दोष विचारात घेऊन धान्य घरपोच देण्याची कल्पना पुढे आली. तीन, सहा व बारा महिन्यांचा धान्याचा कोटा एकदम दिला जातो. अशी माहिती मिळल्यानंतर लोक स्वयं स्फूर्तीने पुढे अले व योजनेला यश मिळाले.

सुरगणा तालुक्यातील अलंगण, तोरणा ढोंगरी, बाफलुण, हत्तरडी,

सुळे, देवलदरी, करंजूल या सात गावांची निवड करण्यात आली. या

योजनेत बीपीएल, अंत्योदय व एपीएल या योजनेतील लाभार्थी निवडण्यात आले. या तालुक्यातील ८२० जणांनी योजनेचा लाभ घेतला असून त्यांना ४७२ किंटल गव्ह तर ४५० किंटल तांदूळ देण्यात आले. लाभार्थीनी ३ लाख ४९३ हजार ४०० रुपये रकम धान्यापोटी जमा केली आहे. दिंडोरी तालुक्यातील स्वतंत्र या गावातील ८९ लाभार्थीना ९ किंटल गव्ह तर ११ किंटल तांदूळ घरपोच मिळाले.

सिन्ह तालुक्यातील २ वाळवांनो योजनेत सहभाग नोंदवला असून सुरगणा तालुक्यातील ४९ गावांनी तयारी दाखवली आहे. अन्नपूर्णा

योजनेतील लाभार्थीना ही योजना भोक्ता आहे.

अंत्योदय योजनेतील लाभार्थीना ३ महिन्यासाठी ५० किलो गव्ह व ५० किलो तांदूळसाठी २५० रुपये, ६ महिन्यासाठी १०० किलो गव्ह व तांदळासाठी ५०० रुपये अशी तरतुद आहे. बीपीएल योजनेमध्ये ३ महिन्यासाठी ५५० रुपये, सहा महिन्यासाठी ११०० रुपये भरावे लागता. एपीएल योजनेसाठी ३ महिन्यासाठी ८२५ रुपये तर सहा महिन्यासाठी १६५० रुपये अगोदर भरून योजनेचा लाभ घेता येतो. आगामी कली महिन्यात ही योजना जिल्हाभर कार्यरत करण्यात्ता संकल्प, केल्याचे पुक्का विभागातके संगम्यात आले.

थेट धान्य घरपोच योजनेस शासनाची मंजुरी

नाशिक, दि. ३१ (प्रतिनिधी) -गरजू अर्जीना थेट घरपोच धान्य पोहोचवून धान्य वितरणातील संभाव्य काळज्याबाजाराला चाप लावण्याचा अप्पर जिल्हाधिकारी शेखर गायकवाड यांच्या महत्वाकांशी योजनेस शासनाने मंजुरी दिली आहे. साधारण जूनच्या पहिल्या आठवड्यात सुरगणा तालुक्यातील चाळीस गावात हा पथदर्शी प्रकल्प सुरु होण्याची शक्यता आहे.

शिधापत्रिकाधारकांना थेट घरपोच धान्य पोहोचविष्याच्या योजनेविषयी बोलतांना श्री, गायकवाड म्हणाले की, सद्यस्थितीत

अहितत्वात असलेल्या सार्वजनिक धान्य वितरण प्रणालीविषयी प्रचंड तकारी आहेत. गरजू लोकांपर्यंत पोहोचणारे धान्य व प्रत्यक्षात त्याच्या पेक्षा अवास्तव होणारी मागणी व पुरवठा यामुळे काळज्याबाजाराला चालना मिळत आहे. त्यामुळे गरजूना धान्य देण्याच्या संकल्पनेतून ही योजना तयार करण्यात आली आहे. या योजनेद्वारे ज्या गावात ही योजना राबविली जाईल तेथील सोकाना दर तीन, सहा अथवा बारा महिन्यांनी साधारण ३५ किलो ऐवढे धान्य मिळेल. त्यात गव्ह २० तर तांदूळ १५ किलो असेल. वर्षाकाठी योजनेतून लाभार्थ्यांला शंभर किलो धान्य

मिळेल. हे धान्य खरेदी करताना गव्ह व तांदळाचे प्रमाण गरजेनुसार ठराविता येईल. त्यामुळे आदिवासी भागातील जे लोक तांदळाचा वापर करत असतील त्यांना गरजेनुसार मिश्र धान्याची खरेदी करता येईल. महिन्याचे धान्य एकदाच मिळाल्याने ग्राहकांची चिंता कमी होईल तसेच धान्य साठवून ठेवणे, वारंवार त्याची वाहतूक करणे या त्रासापासून वाचता येईल. मुख्य म्हणजे ग्राहकांचे दुकानापर्यंत होणारे हेलपाटे वाचतील. सदर धान्य वितरण गावच्या ग्रामसभेसमोर केले जाणार असून गरजेप्रमाणे धान्य (पान २ पाहा)

‘थेट घरपोच धाव्य’ योजनेची केंद्र सरकारकडून दखल

नारिक, वि. ५ (प्रतीक्षिती) - लार्जनिक
विस्त्र प्रवासीज़ेर्ग शिपायिकलाकारक वर्षीय
एकदान देते थाएंगे याम देखायाच विश्वा
प्रशासनिकों बोडीमधीचे डेंग समाजमे इकाई फेलायी
अमुद, त्याच वर्गातील मसिहात अज्ञाताव
किलापिस्ट-अंकुर मासिहाल आरे. याचाव, नारिक
किलापिस्ट युवाचाव तातुतात व्रायेपीक तात्त्वाव
विश्वायात देखेण्या वा घेंगेने महागी होय्यावाई
अस तातुतातीही तात्त्वी लालिकी असाव, तात्त्वात
नंतुतात तिलातीत वाही याचामी वा घेंगेने
भुवनेत कायास मुख्यत वेळवाची मालिकी अस
किलापिस्टीही झेंग तात्त्वात देखी लिही.

साधारण विश्वायात देखेण्या व्रायेपीक

लवकार 'ऐ पापोंच चाह' बोलेनी मुख्यतया करण्यात आली. विशाळाची लकडाऱ्यांनी तस्मिन्ह तटातपास देण्यात आली तर पापांच चाहे ऐसे भावाव देणे पापोंच देण्यात आली. इत्यापापांच चाहे याच साकारते मरुदृग केवळनांना गेली. महिलांनी या बोलेनी कारणात कापाता आली.

लग्नतचक बृंदावन विलासमेही देखन मारां शरोबा
प्रश्नवापांगील देखाव तीज गवाचवये तवाची मुख्यता
कीवी झारे। प्रसंग म्लावे या गवाचवये हेठ लक्षण
योक्तव्यात बालाता प्रसिद्ध विलासा आहे। केंद्र
लक्षक्त्राचा पार्वतीवर्ण विलास मंगलवये तुलसीव
प्रसिद्धी द्वारोन्नामा खोलावाचा भावाविलासा असावा
विलाहिलिकी सेपुरुषम् विलासिणी एका पट पठवून
या फोडेवयी मंजुरिम् विलासी मानकिंवी झारे।

દ્વારા, સુધ્યાત્મક સંપ્રાત્ત સાથે પણ સાલ્ટ સુધ્ય અસાન્યાંથી બેઠ પરાયેં ચેના રાખવિષ્યાસ અડબેલ્ટ રિઝિંગ કરું અનુભૂ, પાલાલા લેન્ટનાનું, માર્ગ એ વોલ્ફેન્ટ ઇન્સિલાન્ડ સાદળ્યાની સંપ્રાત્ત લ્યાન્ટ બેસી વજુ આછે.

‘प्रयोग’ला पुरस्कारांचे कोंदण

नाशिकच्या कलेक्टर ऑफिसला दोन बहुमान

» अ. टा. यस्तसेवा | जारिक

सार्वजनिक वितरण कार्यकालान्तील त्रुटी दूर करून लायात पारदर्शकता आणावी, या उद्देशाने अपरि जिहवाधिकाऱ्यांनी सुल कैलेट्या 'धरोपैध धान्य' वितरण योजने ने राजीव गांधी प्रशासकीय गतिमानता स्पृहीत ५० हजारांचा प्रधम पुरव्यक्ताकाळीला आहे. तर याच स्वर्धीत नाशिक कलैकटर ऑफिसच्या नवीनीकरण कामाता

३५ हजार रुंदा हिंतीय कमाकाचा प्रस्तकाची मिलावा आहे

तत्कालीन अपर जिल्हाधिकारी
शोखर गायक वाढ चांच्या
संकल्पनेतून साकारलेल्या आयि

संवैधित कार्यालयातील अधिकारी
व कर्मचाऱ्यांच्या समव्याप्ते थेट
घरपोक धान्य वितरण योजना
यशस्वी ठरली. शुरुगणा
तालुक्याच्या आदिवासी भागातील
अलंगुण या ढोक्याशा गावात तीन
वडांपूर्वी या योजनेनं श्रीगणेशा
झाला होता. या गावानंतर एक एक
गावे जोडत गेली आणि आज २४०
गावे या योजनेत स्वयंस्फूटीने
सहभागी झाली आहेत.

पान्य वितरण
योजने 'ला प्रदम
पुरस्कार

देशभरात
‘धेट घरपोच
झान्य वितरण
योजना’
राष्ट्रवित्यास
देशाचे तम्बल
छ हजार कोटी

रुपये चाचतील, असा विश्वास या योजनेचे प्रणेते तत्कालिन व्यापरे जिल्हाधिकारी शेंखर गायकवाड यांनी 'मटा शी बोलाना' व्यक्त केला. आसंदभारत काही दिवसांपूर्वी कॅंदीय कुळिनंत्री शारद पवार यांच्याशिरीही चर्चा झाली असून, त्याबाबत विचार करण्याचे आश्वासन पवारांनी विल्यावेती गायकवाड म्हणाले.

दोजने ला प्रथम
पुरस्कार

नूतनीकरणात 'शीन विलिंग' संकलनपेक्षा आधार घेतला गेला आहे, विशेष म्हणजे नूतनीकरणात इमारतीच्या मुळ स्वरूपात कुटलाही बदल होऊक दिलेला नाही, कर्जाविधीच्या दृष्टीकोनातून कौलातून नैसर्गिक प्रकाश येण्यासाठी विशेष अवृद्ध्या केली आहे.

राजीव गांधी प्रशासकीय
अनियान व स्पैट्टर्स्ट निवड
ज्ञालेले जिल्हाधिकारी
कायलियातील हे बोन्ही बदल
यापवीच स्वायत्ता हरले आहेत

पाहुणेवाडी (ता. बाराटी) : येथे घरपोच धान्य योजनेचा शुभारंभ अंतिरिक्त जिल्हाधिकारी शेखर गायकवाड यांच्या हस्ते झाला. या प्रसंगी सरपंच शशिकांत शावरे आदी पदाधिकारी.

घरपोच धान्य योजनेचा शुभारंभ

शासनाची पथदर्शक योजना देशाला देणारी ठरेल; गायकवाड यांना विश्वास

माळगाव, ता. २ : गरब कुटुंबांना त्यांच्या हक्काचे स्वतः दरतील अनधान्य मिळाऱ्यासाठी शासनाची महत्वाकांक्षी घरपोच धान्य योजनाच पथदर्शक ठरावार आहे. ही योजना केवळ राज्यातच नव्हे, तर देशाला दिशा देणारी ठरेल, असे प्रतिपादन या योजनेचे सल्लगागर व अंतिरिक्त जिल्हाधिकारी शेखर गायकवाड यांनी पाहुणेवाडी येथे शनिवारी (ता. १) केले.

शासनाच्या घरपोच अनधान्य योजनेची सुरवात कागामी तालुकालील उड्ड गावांमधून करायल आसी. यानिमित पाहुणेवाडी येथे आयोजित कार्यक्रमात श्री. गायकवाड बोलत होते. या प्रसंगी जिल्हा परिवेचे बांधकाम सभांती संघांनी होळकर, राष्ट्रवादीचे तालुकाल्यक नितीन शेंडे, शेतकरी कृती समितीचे प्रमुख रंजन तांबे, अविनाश गोकर्ण, हरिशाळ तांबे, प्रांताधिकारी तुषार टोंबरे, तहसीलदार हिंमतराव

ब्रिटिशकालीन इमारती इळळकल्या....!

माळगाव, पणवरे आदी परिसरात गण्याच्या सुवर्णाम्भोत्सवी वर्षांपैकी दिनानिमित विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते. शासकीय कार्यालयांमह, विविध शाळा-महाविद्यालयांमध्ये इंडियाविद्यालयाचे कार्यक्रम मोठ्या उत्साहापासून पार पडले. या पार्वतीभूमीवर येशील पांढऱ्यांधारे विभागाच्या ब्रिटिशकालीन इमारती आकर्षिक रंगांगोटी व विद्युत रोषणाङ्गीने इळळकल्या होत्या. तसेच गवालील सार्वजनिक स्वच्छता, स्वागत कराणी, पताकांच्या रोगा उभासल्याने परिसरात उत्साही खालावरण निर्माण झाले.

अंजित पवार यांचा पुढाकर या प्रक्रियेत महात्म्याचा आहे. शासनाचे अनुदिन अनधान्य प्राच्ये गावात शंभर टक्के पोकोतेच असे नाही. वितरण व्यवस्था सक्षम नसल्याने उपलब्ध अनधान्याचा साठा गोदामांमध्ये पडून आहे. असा स्थितीत घरपोच धान्य योजना अंतिशय महत्वाची योजना आहे.” या बेंडी प्रांताधिकारी ठेखरे मणाले की, “अनधान्य वितरणातील त्रुटी दूर करायासाठी व ‘जीपीएफ’ काईशारकांची आर्थिक दिशातीले तपासण्यासाठी

उरांडे, सरपंच शशिकांत तांबे, आदीसह ग्रामसंघ उपरिषद होते. या काल्यक्रमानंतर बागामी तालुकायात पाहुणेवाडीसह, काहीरी, बजांगवाडी, बाबुरी, जलगाव सूरी, काळवाणी, निवू(फाळदे वस्ती), गोजुळवाडी इत्यादी गावांमध्ये ‘घरपोच धान्य योजना’ अंतर्गत लाभार्थींना गहू आणि तांदळाचे वाटप झाले.

गायकवाड पुढे म्हणाले की,

“अनधान्य वितरणातील त्रुटी खान्या अल्थाने संविण्यासाठी व गरिवांच्या योजनांनी आवडल्यास त्याचे तत्काळ काढू काहून भेतले जाणार आहे. या प्रक्रियेत आव्हेपाही लाभार्थी आवडल्यास त्याचे केली जाणार आहे. प्रासादाविक शशिकांत असून खान्या अथवा सुवर्णाम्भोत्सवी तांबे यांनी केले. आप्यारंजन तांबे यांनी मानले. सूप्रसंचालन अनिल धुमाळ यांनी केले.

महाराष्ट्र शासन

क्रमांक : शिवाप-११३०६/४८५/सीआर-२५७३/नापु-२८
अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग
मंत्रालय विस्तार, मुंबई - ४०० ०३२
दिनांक : २७ एप्रिल २००७

प्रति,
अप्पर जिल्हाधिकारी
जिल्हाधिकारी कार्यालय
जिल्हा - नाशिक

विषय: घरपोच रेशन योजना ३-६ महिन्याचे एकदाच धान्य वाटप.

संदर्भ: आपले क्रमांक : पुरवठा/कक्ष/८(१)/२३९/२००६,
दिनांक १५.०७.२००६ चे पत्र पाहावे.

उपरोक्त विषयासंदर्भात सदर योजनेस शासनाची तत्वतः मान्यता आहे. तरी, या योजनेच्या
मूल्यमानपाचा अहवाल लवकरात लवकर सादर करावा.

सही/-
(भरत सूर्यवंशी)
कार्यासन अधिकारी,
अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग

पुरस्कार

राजीव गांधी प्रशासकीय
अधिनायका (पनती)
अभियान व रथ्या
दाव २०१०

महाराष्ट्र शासन
राजीव गांधी पनती अभियान

राजीव गांधी प्रगती अभियान

प्रशासितपत्र

२००८-०९

अंतर्गत

‘घरपोच केवान धान्य योजना’
श्री. शेखर गायकवाड, तत्कालिन अप्पाच
जिल्हाधिकारी, नाशिक यांनी
तृतीय (विभाग) क्रमांकाचे पारितोषिक देण्यात आले आहे.

दिनांक : ५३-०३-२०१०

(जे. पी. डांगे)
मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन

(अशोक पहाण)
मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य

नाशिकचे तत्कालिन अप्पर जिल्हाधिकारी श्री. शेखर गायकवाड यांनी राबविलेल्या ‘घरपोच धान्य वितरण योजनेला’ राजीव गांधी प्रशासकीय गतिमानता (प्रगती) अभियानांतर्गत तृतीय क्रमांकाचे पारितोषिक प्रदान करताना मुख्यमंत्री मा. ना. श्री. अशोक चव्हाण सोबत उपमुख्यमंत्री मा. ना. श्री. छगन भुजबळ आणि राज्याचे मुख्य सचिव मा. श्री. जे. पी. डांगे व नाशिकचे जिल्हाधिकारी श्री. पी. वेलरासू.

यशदाबद्दल

यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी यशदा ही महाराष्ट्र शासनाची शिखर प्रशिक्षण संस्था आहे. ही संस्था प्रशासकीय प्रशिक्षण संस्था, राज्य ग्रामीण विकास संस्था, राज्य नागरी विकास संस्था अशी तिहेरी भूमिका बजावते.

महाराष्ट्राचे तत्कालिन मुख्यमंत्री स्वर्गीय यशवंतराव चव्हाण यांनी लोकाभिमुख प्रशासनाची गरज ओळखली होती, त्या अनुषंगाने महाराष्ट्र राज्यातील प्रशासकीय अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्याच्या उद्देशाने मुंबई येथे १९६३ मध्ये प्रशासकीय अधिकारी महाविद्यालय सुरु केले. त्यानंतर १९८४ साली हे महाविद्यालय पुणे येथे राजभवनाच्या भव्य, प्रशस्त आवारात सुरु झाले. सुरुवातीस ही संस्था महाराष्ट्र विकास प्रशासन संस्था (मिडा) या नावाने ओळखली जात असे. त्यानंतर दैनंदिन कामामध्ये स्वायत्तता यावी व काम जलदरित्या व्हावे यासाठी संस्थेची नोंदणी कायदा १८६० नुसार नोंदणी करण्यात आली. यासाठी महाराष्ट्र शासनाचे मा. मुख्य सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली नियामक मंडळ स्थापन करून त्यांच्या नियंत्रणाखाली या संस्थेचे कामकाज सुरु करण्यात आले.

उद्दिष्टे

- लोकप्रशासक, सार्वजनिक उपक्रमांचे व्यवस्थापक, स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे अधिकारी व पदाधिकारी व स्वयंसेवी संस्थेचे उच्चाधिकारी यांना विकास प्रशासन विषयक प्रशिक्षण देणे.
- शासकीय धोरण व अंमलबजावणी विषयक संशोधन करणे.
- विकास / लोकप्रशासन विषयक सल्ला, सेवा उपलब्ध करून देणे.
- विकास प्रशासन विषयक माहिती संकलन व त्याचा प्रसार करणारी राज्याच्या शिखर संस्थेला साजेशी भूमिका बजाविणे
- विकास प्रशासन क्षेत्रात राज्य पातळीवरील केंद्रीयस्थानी प्रशिक्षण संस्था म्हणून कार्य करणे.

मुख्य विभाग

□ राज्य ग्रामीण विकास संस्था	□ राष्ट्रीय नागरी विकास संस्था	□ लोकप्रशासन संस्था
□ व्यवस्थापन विकास संस्था	□ आपत्ती व्यवस्थापन केंद्र	□ माहिती तंत्रज्ञान केंद्र
□ समता व सामाजिक न्याय केंद्र	□ संशोधन व प्रलेखन केंद्र	□ पर्यावरण विकास केंद्र
□ पायाभूत विकास व्यवस्थापन केंद्र	□ मानव विकास केंद्र	□ सार्वजनिक धोरण केंद्र
□ माध्यम व प्रकाशन केंद्र		

यशदाचे कार्य

या संस्थेत विकास प्रशासनाशी निगडीत वेगवेगळ्या विषयांवर प्रशिक्षण कार्यक्रम घेण्यात येतात व ग्रामीण विकासाशी संबंधीत विषयांवर भर देण्यात येतो. प्रशासकीय अधिकाऱ्यांव्यतिरिक्त जिल्हा परिषद, नगरपालिका व महानगरपालिकांमधील पदाधिकारी यांना सुद्धा प्रशिक्षण देण्याचे काम 'यशदा' करत आहे. भारत सरकारच्या अधिपत्याखालील कार्मिक व प्रशिक्षण विभागाने पुरस्कृत केलेले देश पातळीवरील प्रशिक्षण कार्यक्रमही 'यशदा' मार्फत आयोजित केले जातात. या व्यतिरिक्त स्वयंसेवी संस्थांच्या प्रतिनिर्धार्णाही ग्रामीण विकासाशी संबंधित विषयांवरील प्रशिक्षणाकरिता वेळोवेळी संधी उपलब्ध करून दिली जाते. प्रशिक्षण कार्यक्रमाव्यतिरिक्त संशोधन, सल्ला व प्रशिक्षणासंबंधीत प्रमुख संस्थांनी पुरस्कृत केलेले बरेच प्रकल्प 'यशदा' मध्ये सुरु असतात. संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम (यू.एन.डी.पी.), फोर्ड फाऊंडेशन व भारत सरकारच्या कार्मिक व प्रशिक्षण खात्याने नुकत्याच पुरस्कृत केलेल्या अनेक प्रकल्पांची कार्ये 'यशदा'च्या विविध केंद्रामध्ये सुरु आहेत. विकास प्रकल्प व कार्यक्रम यांचे सुसऱ्याकरण, अंमलबजावणी व मूल्यमापन, दूस्थ अध्ययन अभ्यासक्रम तयार करणे, पर्यावरण नियोजन, सातत्यपूर्ण ग्रामीण विकास, नागरी व्यवस्थापन, उत्तम प्रशासन या विषयी प्रशिक्षण कार्यक्रमांची संरचना आणि प्रशासकीय प्रशिक्षण संस्था व राज्य ग्रामीण विकास संस्थांची क्षमतावृद्धी अशा विषयांसंबंधी प्रकल्पांची कार्ये यशदा निरंतरपणे करते.

यशदा प्रकाशनांची यादी

अ. क्र.	पुस्तकाचे नाव	लेखकाचे नाव	किंमत
1.	Collection of Sales Tax through Nationalised Banks	Shashikala Menon	50/-
2.	Training Module on Women and Panchayati Raj	Ravindra Chavan	70/-
3.	Syllabus for Gram Sevak, Panchayati Raj, and Composite Training Centres (Eng. & Mar.)	Ravindra Chavan	70/-
4.	Development of Women : The Maharashtra Experience in Women's Policy Implementation	Smita Gate	100/-
5.	महाराष्ट्रातील ग्रामसेवक, पंचायत राज व संयुक्त प्रशिक्षण केंद्रासाठी अभ्यासक्रम	Ravindra Chavan	70/-
6.	आता भाकरी कोण करार?	Ravindra Chavan	40/-
7.	पंचायतराज (ग्रामसेवक, पंचायती राज, संयुक्त प्रशिक्षण केंद्राचा अभ्यासक्रम) खंड १ व २	Ravindra Chavan	700/-
8.	मानवाधिकार : पोलिस यशाची गुरुकिल्ली	B.J. Misar	50/-
9.	Globalisation and the Changing Role of the State : An Indian View	R. Balkrishnan	50/-
10.	A Distance Learning Module on Protection & Promotion of Human Rights	Pravin Dixit	250/-
11.	मानवी हक्क : संरक्षण आणि संवर्धन	Pravin Dixit	100/-
12.	ग्रामविकासाची दिशा आणि पंचायत राज प्रशासन	Y. V. Shitole	125/-
13.	पंचायत राज संस्थांमधील लोकप्रतिनीथी आणि अधिकारी यांचा क्षमता वृद्धी प्रकल्प (१० मॉड्यूल्स/पुस्तकांच संख्या) YASHADA	YASHADA	700/-
14.	Training Module on Disaster Management	P.S. Wankhede	250/-
15.	Functioning of Nuisance Detection Squad : A case Study of Pune Municipal Corporation	Vinayak Gaikwad	75/-
16.	Coping with Tsunami : A Documentation of Tamil Nadu Experience	P.S. Wankhede & M. Rathi	125/-
17.	The Warlis	K.J. Save	300/-
18.	Handbook on Right to Information Act, 2005 (Revised)	YASHADA	200/-
19.	माहितीचा अधिकार अधिनियम २००५ (यशदा व राजहंस याचे संयुक्त प्रकाशन)	YASHADA	140/-
20.	Farmers Suicide - Facts & Possible Policy Interventions	Meeta & Rajivlochan	495/-
21.	Disciplinary Proceedings : Why Administrative Tribunals Interfere...	Shridhar Joshi	250/-
22.	Initiatives in Development Administration : Extract from My Service Diary	Ratnakar Gaikwad	100/-
23.	दिशा - प्राथमिक वाचन साहित्य	YASHADA	80/-
24.	साथी - पोलिस शिपाई वाचन साहित्य	YASHADA	75/-
25.	जीवन ज्योती - आरोग्य सेविका (वाचन साहित्य)	YASHADA	140/-
26.	मायेची सावली - अंगणवाडी सेविका (वाचन साहित्य)	YASHADA	150/-
27.	तिळा तिळा दार उघड (माहितीच्या अधिकारावर आधारित)	YASHADA	75/-
28.	विकास प्रशासनातील नाविण्य पूर्णउपक्रम	Ratnakar Gaikwad	100/-
29.	मी दुष्काळग्रस्त गावातील एक महिला (बीड जिल्हा)	YASHADA	40/-
30.	मी दुष्काळग्रस्त गावातील एक महिला (पुरंदर जिल्हा)	YASHADA	20/-
31.	पंचायत पंचांग	YASHADA	40/-
32.	कातरखडक	YASHADA	40/-
33.	The Maharashtra Civil Services (Discipline & Appeal) Rules, 1979	Shridhar Joshi	125/-
34.	महिला : कायदे व अधिकार	C. Turkar & S. Waidande	70/-
35.	महाराष्ट्र नागरी सेवा (शिस्त व अपिल) नियम १९७९	Shridhar Joshi	150/-
36.	URBAN ESSAYS	Ramanath Jha	400/-
37.	Jal Swaraj	Meeta & Rajivlochan	300/-
38.	Yashmanthan - YASHADA's Marathi Quarterly Journal - (Three Yearly Subscription)	V. Ramani & S. Waidande	200/-
39.	Ashwattha - YASHADA's English Quarterly Journal - (Three Yearly Subscription)	Ramesh Vaswani	200/-

यशदा प्रकाशनांवदल अधिक माहितीसाठी संपर्क साधा / लिहा :

सहायक प्राध्यापक / संशोधन अधिकारी (प्रकाशन), यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी (यशदा), राजभवन आवार, बांगर रोड, पुणे-४, दूरध्वनी : ०२० - २५६०८२२७

घरपोच धान्य योजना.. काही छायाचित्रे...

यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी
राजभवन कॉम्प्लेक्स, बाणेर रोड, पुणे - ४११ ००७

ISBN: 978-81-89871-09-03

A standard barcode representing the ISBN 978-81-89871-09-03.

9 788189 710903